

Beszámoló könyvtárosok szakmai tanulmányútjáról norvég és izlandi könyvtárakban

**Oslo – Akureyri – Reykjavik
2008. október 20 – november 3.**

Írták:

Kaszás Tímea
Dr. Kokas Károly
Dr. Mader Béla
Palotásné Pánti Róza
Soós Csilla
Szepesi Judit
Vadné Kokovay Zsuzsanna

Szerkesztette:

Dr. Mader Béla

**Szeged
2009**

Tartalomjegyzék

1 Bevezetés (<i>Mader Béla, Soós Csilla</i>).....	3
1.1 Előzmények.....	3
1.2 A tanulmányút célja	3
1.3 Miért éppen Norvégia és Izland?	3
1.4 Miért fejlett a norvég és izlandi könyvtárügy?	4
2 Könyvtári stratégiák, különös tekintettel Norvégiára (<i>Soós Csilla</i>)	7
2.1 A norvég könyvtári reform 2008–2014.....	7
2.2 AB-utvikling pilot projekt	9
2.3 BIBLIOTEKSOK	11
2.4 A 2008–2014-es évekre vonatkozó norvég könyvtári stratégia összegzése	13
2.5 Az izlandi stratégiáról.....	14
3 Egyesített katalógusrendszerek, azonosságok és eltérések Izlandon és Norvégiában (<i>Szepesi Judit, Mader Béla</i>)	15
3.1 GEGNIR – a nemzeti könyvtári és egyesített katalógus rendszer	15
3.2 BIBSYS, a norvég felsőoktatási és szakkönyvtárak integrált könyvtári rendszere	18
3.3 FRIDA	19
4 Felsőoktatási könyvtárak a két északi országban (<i>Kokas Károly,</i> <i>Palotásné Pánti Róza, Szepesi Judit,</i> <i>Vadné Kokovay Zsuzsanna, Mader Béla</i>).....	20
4.1 Az oslói főiskola könyvtára (Høgskolen i Oslo, Læringssenteret) ...	20
4.2 Az oslói egyetemi könyvtár (Universitetsbiblioteket i Oslo).....	23
4.3 Osloi Egyetem. Társadalomtudományi Szakkönyvtár	27
4.4 Az Akureyri Egyetemi Könyvtár.....	28
4.5 Az Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Landsbókasafn Islands – Háskólabókasafn)	30
5 Egyéb, általunk meglátogatott könyvtárak (<i>Mader Béla, Kaszás Tímea,</i> <i>Palotásné Pánti Róza</i>).....	37
5.1 A norvég Nemzeti Könyvtár Nasjonalbiblioteket).....	37
5.2 Az Akureyri Városi Könyvtár (Amtsbókasafnið á kureyri)	41
5.3 A reykjavíki Városi Könyvtár (Borgarbókasafn Reykjavíkur)	43
6 Speciális nemzeti könyvtári feladat: web-archiválás (<i>Szepesi Judit, Kokas Károly</i>)	47
6.1 Ennyi előzetes után az izlandi web archívumról, időrendi áttekintésben	49
6.2 MIA (Magyar Internet Archívum).....	50
7 Felhasználóképzés a két ország könyvtáraiban (<i>Kaszás Tímea</i>)	52
8 Az információs társadalom modern kiszolgálása: e-adatbázisok, e-tananyag, e-folyóiratok elérése, nemzeti licencek konzorciumok (<i>Mader Béla</i>).....	54
9 A könyvtárosképzés sajátosságai (<i>Palotásné Pánti Róza</i>).....	56

1. Bevezetés

1.1 Előzmények

A „nemzetközi mobilitási programok – szakmai gyakorlatok, tanulmányutak, együttműködések” c. mobilitási program (amely az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus társfinanszírozásával jött létre, s amelyet a Tempus Közalapítvány koordinált) keretében 13 magyar könyvtáros szakmai tanulmányúton vehetett részt Norvégiában és Izlandon. Mindkét országban egy-egy hetet tölthettünk el, a tanulmányutunk fő szervezői norvég részről az Oslói Főiskola, izlandi részről a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, valamint az Akureyri Egyetem voltak.

1.2 A tanulmányút célja

A norvég és izlandi könyvtárügyről, könyvtárakról szóló szakirodalom rendkívül gazdag. A nyelvi korlátok miatt számunkra elsősorban a magyar, másodsorban az angol nyelvű szakirodalom tanulmányozása nyújtott segítséget ahhoz, hogy a tanulmányúton megismerendő fő szakmai területekként a különféle típusú könyvtárak szolgáltatásait és a felhasználóképzést jelöltük meg előzetesen.

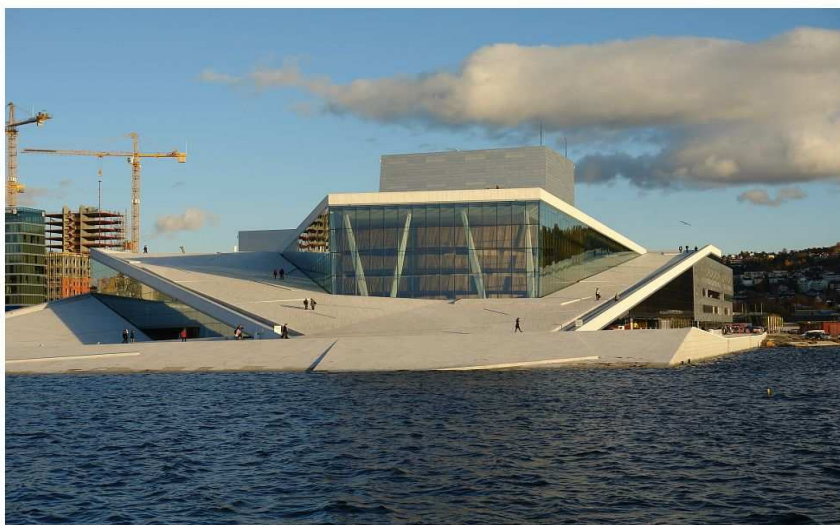
A tanulmányút műfaja a közvetlen tapasztalatok szerzésére, kapcsolatok kialakítására, összehasonlításokra, számos elméleti megfontolás gyakorlatban történő tanulmányozására kiválóan alkalmas. Az út eredményei elsősorban a saját munkahelyeink, könyvtáraink e tapasztalatok szerinti alakításában mutatkozhatnak majd meg. Ugyanakkor lehetnek az útnak a magyar könyvtáros társadalmat, a magyar könyvtárügyet szélesebb körben érdeklő, érintő tapasztalatai is. Ezeket írjuk le beszámolónkban, amely hangsúlyozottan nem tudományos igényű tanulmány, hanem sok esetben a tapasztaltak szubjektív interpretációja.

1.3 Miért éppen Norvégia és Izland?:

Közismert a skandináv országok, szélesebben véve az északi országok könyvtárügyének a fejlettsége, tiszteletet parancsoló eredményeik e téren. Több beszámoló olvasható erről magyarul is, nem kívánván szakirodalmi szemlét

összeállítani, most csak jelzésként Koltay Tibornak a Könyvtári Figyelőben megjelent cikkét, s a témát tudományos alapossággal és részletezően bemutató Németh Márton szakdolgozatát – amely a MEK-ben tanulmányozható – említjük meg. A hírek és tények érdeklődést keltettek bennünk, s azzal a meggyőződéssel töltötték el, hogy hasznos közvetlen ismereteket szerezhettünk számos könyvtár meglátogatása, a norvég és izlandi kollégák részletes ismertetései, s a kötetlen szakmai eszmecserék során.

1.4 Miért fejlett a norvég és izlandi könyvtárügy?

A kérdés beszámolónk bevezetőjében természetesen az alapokra vonatkozik: melyek azok a történelmi, társadalmi jellemzők, amelyek elősegítették e több mint szakterület, e kul-

turális és információs alapintézmény fejlődését (s amelyek természetesen pozitívan hatottak a társadalom egészének alakulására is).

Rövid, szubjektív válaszokat kaptunk erre mind Norvégiában, mind Izlandon. Osloban, a vendéglátó főiskola könyvtárában, Ole Ch. Lagesen neves norvég újságíró, közéleti személyiség ékes angolsággal és nagy szubjektivitással mutatta be nekünk a norvég társadalmat alakító történelem főbb eseményeit, s beszélt a jelenről is. Kedves közvetlenséggel említette, hogy a 872-től létező Norvégia – Dániával és Svédországgal perszónálunióban, dán elnyomás alatt, majd újabb kényszerű perszónálunióban a svédekkel – 1905-ben lett független, de ma a Föld talán leggazdagabb országa. Köszönhetően főleg természeti kincseinek, elsősorban az olajnak, s természetesen iparának is. Az alig több mint 4,5 milliós lakosság között az anyagi javak viszonylag egyenlően oszlanak meg. Nem tagja az Európai Uniónak, de gyakran osztja annak álláspontját egyes politikai kérdésekben. Az adójövedelmekből finanszírozott módon

olyan általános közegészségügyi ellátást, nemzeti biztosítási rendszert hozott létre, amelynek tagja minden norvég állampolgár és letelepedett külföldi. Az oktatási rendszer fő elve a mindenki számára teljes esélyegyenlőség biztosítása, tekintet nélkül az egyén társadalmi vagy kulturális hátterére, esetleges különleges tanulmányi igényére.

A norvég kultúra – bár az utóbbi időben erős amerikanizálódási tendenciák is mutatkoznak szerinte – őrzi saját markáns hagyományait. Ez megfigyelhető a kulturális intézményekben, múzeumokban, képtárakban, de magán a norvég tájon is, s megmutatkozik a norvég zenében, irodalomban egyaránt.

Érdekes módon emelte ki Ole Lagesen az egyesületek, az egyén egyesületi tagságának szerepét a norvég társadalom életében. S itt – könyvtárosi nézőpontból – érdemes a már említett Németh Márton némely vonatkozó megállapítására is utalni, részben szó szerint: „A skandináv országokban a modernizációs projektumok a független, szabad földbirtokos farmerek társadalmi bázisán indultak el a 19. században. A farmerek és a liberális értelmiség szövetsége alapozta meg a kulturális modernizációt (falusi önkéntes kulturális szervezetek létrehozása). A lassanként kialakuló civil önkéntes szervezetek voltak a század második felétől kialakuló közkönyvtárak legbiztosabb támaszai is. A könyvtár a helyi kisközösségi identitás egyik hordozójává lett... A felvilágosodás és a demokrácia eszméi a műveltség és a tudás minél szélesebb társadalmi körű terjesztésében fonódtak össze... ez máig az egyik alapvető rendszerszervező elv, az információs szabadság alapjog támasza... A »tudást az embereknek« szlogen jegyében alapították már az első közkönyvtárakat is..., a kis néhány kötetes nyilvános könyvtárakból nagy közkönyvtári hálózat lett. Az alapelv azonban, hogy a szegényebb sorsúakat is részesíteni kell a tudás és a kultúra gyümölcseiből, azóta is változatlan. Az információszolgáltatás elválaszthatatlan a szociális felelősségtől.” S amit Németh Márton általában állapít meg a skandináv államokról, az fokozottan érvényes Norvégiára, vagyis: „A skandináv modell fő jellemzője tehát: a tudásalapú társadalomba átvezető innovatív átalakulás mögött erős társadalmi legitimitással felvértezett szociális tartalom áll.”

Tanulmányutunk ahhoz túlságosan rövid volt, hogy mindent mélyen és részleteiben is tanulmányozzunk. Arra azonban elég időnk volt, hogy minden megnyi-

latkozásból azt tapasztaljuk, hogy a könyvtári szolgáltatások lényege a mindenki általi elérhetőség, szakmai terminológiával a hozzáférés biztosítása.

Az Izlandon töltött egy hét alatt kifejezetten az ország történelmét ismertető előadást nem hallattunk ugyan, ám minden egyes szakmai előadás kitért annak legfontosabb eseményeire. A területileg nagy, népessége alapján kis ország a 800-as évek második felében népesül be, 930-ban már létrehozza saját és a világ első parlamentjét. Önállóságán hamarosan csorba esik, az évszázadokig tartó norvég majd dán uralom után csak 1944-ben kiáltották ki függetlenségüket, s azóta köztársasági államformában él a kb. háromszázezer főt számláló lakosság. Nemzeti identitástudatuk erős, kötődésük a kultúrájuk alapjául szolgáló óészaki irodalomhoz, annak legjellemzőbb műfajaihoz a sagákhoz és a hősi énekhez ma is tapasztalható.

Látogatásunk időpontjáig igen gazdag országnak számított, természeti kincsei, dinamikusan teljesítő gazdasága reményt adnak arra, hogy a jelen gazdasági válságból is kilábal.

Ha Norvégiában az egyenlő esélyek elve meghatározónak tekinthető a társadalom napi életében, ez még inkább így van Izlandon. Könyvtárosként csodálva és elismerve tapasztaltuk ennek egyik jelét: a nemzeti konzorcium által előfizetett adatbázisok, információforrások bárki által történő ingyenes használatát.

A nem tudományos tanulmánynak szánt beszámoló bevezetését azzal a megállapítással zárjuk, hogy könyvtárosként jó volt mindkét országban a kultúra, a könyvtárak, az olvasás és az értékek mai világunkban már talán konzervatívnak tűnő, ám az információs és tudástársadalom új igényeihez és elvárásaihoz is alkalmazkodó továbbélését tapasztalni. E megállapítás nem csupán személyes benyomásokon, hanem a tényeken, bármely időszakban használókkal teli

bármely típusú könyvtárak, vagy éppen a villamoson, vonaton utazó, olvasó emberek látványán alapul.

2. Könyvtári stratégiák, különös tekintettel Norvégiára

2.1 A norvég könyvtári reform 2008–2014

A fejlesztés háttere:

A Kulturális és Egyházügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Hatóság (Archives, Libraries and Museums, norvégül ABM-utvikling) 2003-ban jött létre azzal a céllal, hogy összefogja a norvég könyvtári rendszert, s olyan stratégiát dolgozzon ki, mely a felhasználói igények minél hatékonyabb kielégítésére és a könyvtárak együttműködésére irányul.

Ilyen elképzelések mentén készítette el a csoport a

Könyvtári reform 2008–2014 című dokumentumot, melynek fő irányai a következők:

A könyvtárak tanulási forrásközpontként való megjelenítése

E fő irány a következő célok megvalósítását tűzi ki:

- országos szinten a könyvtári és az oktatási hatóságok között rendszeres együttműködés kialakítása,
- módszerek és eszközök kifejlesztése az információs készségek tanítására,
- az egyetemeken és főiskolákon születő tudományos információhoz való hozzáférés biztosítására nyílt hozzáférésű digitális archívumok használata.

A következő fő irány:

a könyvtárak mint az irodalom és kultúra terei.

Célkitűzései a következők:

- speciális program indítása az irodalom terjesztésére,
- a „kulturális iskolatáska” országos programban használt irodalom előállításának és bemutatásának támogatására források szerzése a központi költségvetésből,

- akcióterv kidolgozása arra, hogy erősödjön a könyvtárak, levéltárak és múzeumok – mint helytörténeti központok – szerepe,
- erősíteni kell, illetve ki kell terjeszteni az állami finanszírozású gyarapítási programot az irodalomra és az egyéb médiára (filmek, zene, számítógépes játékok),
- a könyvtárakban a társadalmi elfogadás, az integráció és a kulturális sokszínűség támogatása.

Újabb fő irány:

a digitális tartalom és a webes ingyenes szolgáltatások elérhetővé tétele, amelynek során lehetővé válik

- a fontos tartalmak digitalizálása a levéltárak, múzeumok és könyvtárak körében,
- új információs és kommunikációs technológia (IKT) használatára épülő digitális szolgáltatások fejlesztése.

A megvalósításhoz szükséges:

a norvég könyvtári rendszer struktúrájának és szervezeti felépítésének megújítása, a következő feladatok megoldásával:

- felhasználóbarát könyvtári rendszer kialakítása (hatékony dokumentum-elosztás),
- a norvég könyvtári rendszer szervezeti egységeinek erősítése és fejlesztése,
- a könyvtárak fizikai tereinek fejlesztése,
- eszközök és módszerek kidolgozása a könyvtári tevékenység javítására és értékelésére.

Nem kevésbé kívánalom a

Szakértelem és kutatás könyvtári rendszerben, ennek következtében:

- az általános szakértelem megújítása a könyvtári szektorban,
- a tudásmegosztás erősítése a könyvtári tevékenység részterületei között és a közgyűjtemények szorosabb együttműködése,
- hálózati csoportok alakítása a különböző könyvtártípusokból,
- a szerzői jog és az adatvédelemmel kapcsolatos ismeretek erősítése,

- kutatási programok indítása az egész közgyűjteményi területen.

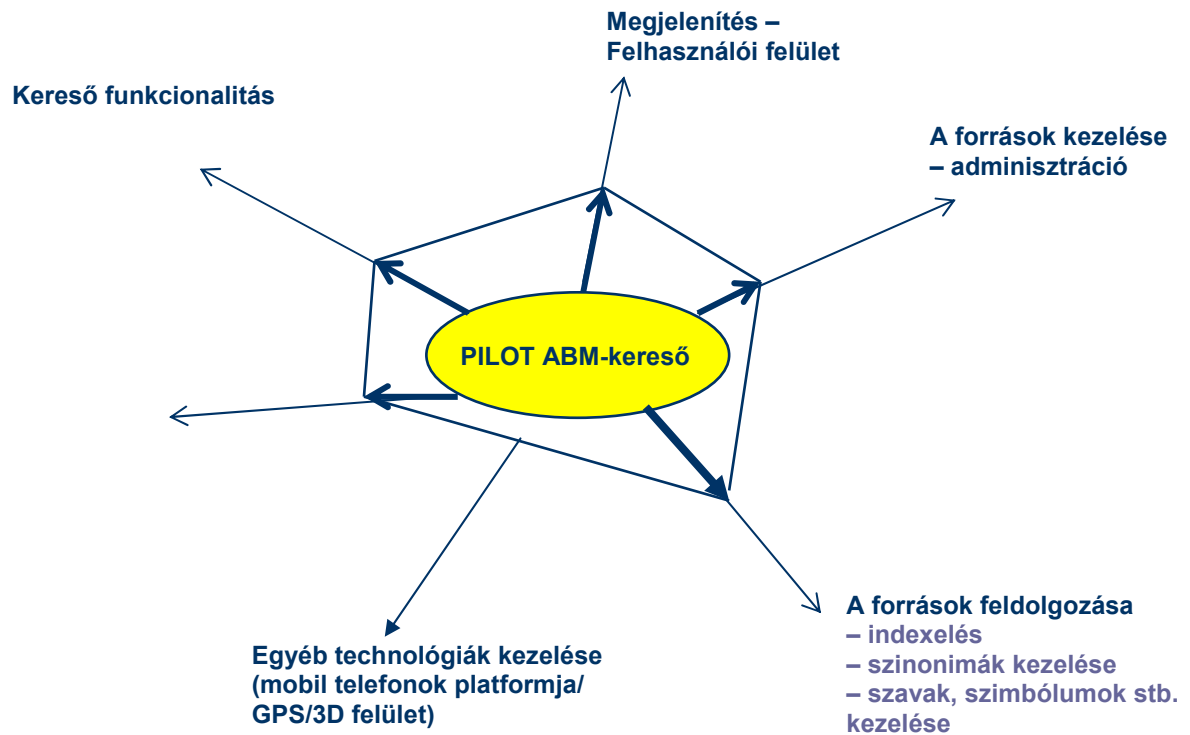
A jelentős rövidítésekkel közölt fenti stratégia egyes elemeiről előadásokat hallgathattunk az ABM-utvikling munkatársaitól. A szervezet létrejöttéről fentebb szoltunk, de érdemes tevékenységének néhány fő jellemzőjéről is szót ejteni. A már korábban is idézett Német Márton szerint a szervezet fő célja: „Az információ, hordozójától és tárolási helyétől független, egységes szemléletű megőrzése, feldolgozása és szolgáltatása, minden közművelődési területen.” [...] Ezáltal fontos demokratikus és szociális missziót is felvállal a szerv. A közművelődési szféra szereplőinek fontos összekötő eleme a koncepció szerint az infokommunikációs technológiák alkalmazása. Annál is inkább, mert az audiovizuális és az archív dokumentumok, információk kapcsán elmosódnak a határok a könyvtári, levéltári múzeumi területeken belül és egymás között is. Mindegyikük hasonló feldolgozó és szolgáltató információs technikai és módszertani eszközöket kell használjon.”

2.2 AB-utvikling pilot projekt

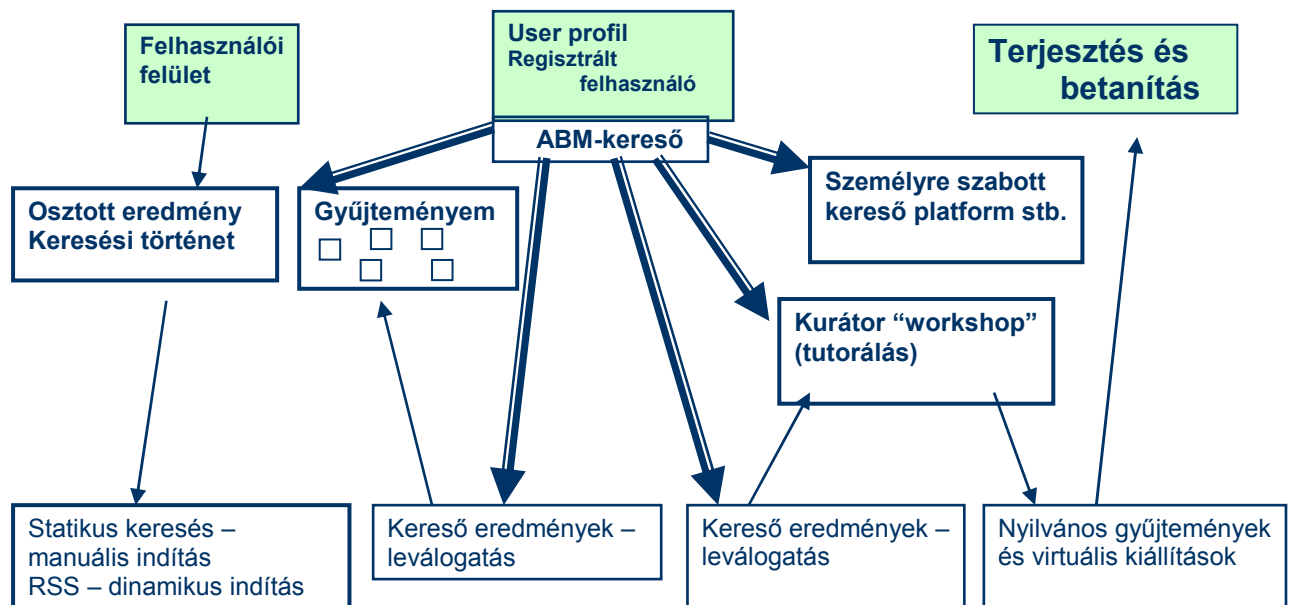
A stratégiában megfogalmazott célok elérése érdekében először az **ABM-utvikling pilot projekt** indult útjára. Ez a kísérleti projekt 100 intézményt foglal magában honlapjaikkal, adatbázisaikkal és közös keresőfelülettel.

A kísérleti időszak 2007–2008-ra vonatkozott, 2009-től 2014-ig a megvalósítás és üzemeltetés során egyre több tartalmat szolgáltatnak, egyre több, a felhasználók számára szükséges funkciót építenek be, amely a WEB 3.0 megvalósítását teszi majd lehetővé.

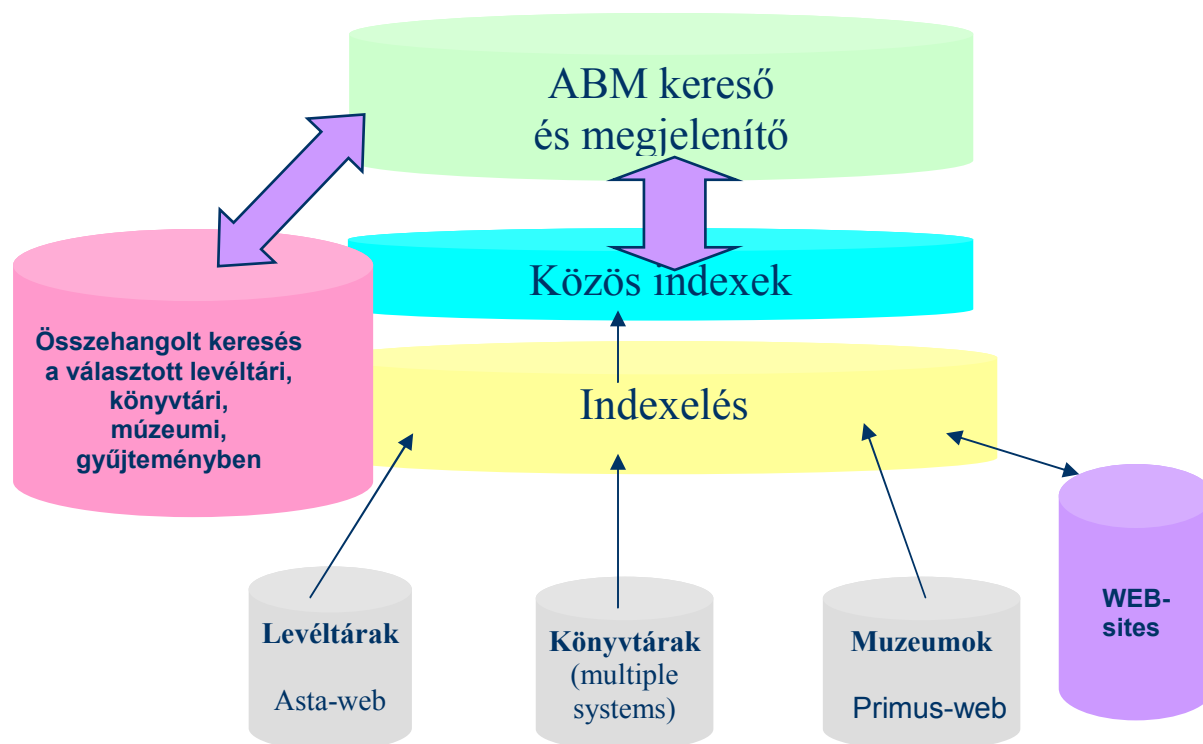
Az ABM kísérleti projekt dimenziói:

Felhasználói funkcionalitás:

Technikai keretek:

Az ABM kísérleti projekt kiemelt célcsoportjai a felsőoktatás szereplőiből tevődnek össze: egyetemi hallgatók, tanárok, kutatók, ABM-alkalmazottak és szakértők, de közvetett cél természetesen végül a teljes lakosság elérése.

A norvég könyvtári stratégia kapcsán érdemes megemlíteni a tervezett egységes keresőrendszert, amelynek neve

2.3 BIBLIOTEKSOK

A norvég könyvtári rendszer könyvtárait – 19 megyei, illetve különböző típusú, közművelődési, iskolai, felsőoktatási könyvtár, tudásközpont – közötti együttműködést nem csak az ABM-projekt, hanem a kialakítandó egységes könyvtári közös keresőrendszer, a Biblioteksok is elő fogja segíteni. Létrehozásának motiváló tényezői között szerepel a könyvtárak saját állományukhoz való együttes hozzáférése alapuló kapcsolata, a régi közös katalógus kivonása, helyettesítése, valamint más országok hasonló szolgáltatásának példája, pl: a bibliotek.dk (Dánia) és a LIBRIS (Svédország).

A Biblioteksok kereső és böngésző a Norvég Nemzeti Könyvtár és az ABM-csoport kezdeményezése alapján jön létre, és a könyvtárak dokumentumállo-

mányához való hozzáférést biztosítja. A Bibliotéksok a keresés szempontjából az optimális könyvtárat automatikusan azonosítja. Ilyen módon az egységes nemzeti könyvtári kártyával a felhasználó bármely könyvtárból kölcsönözhet anyagot.

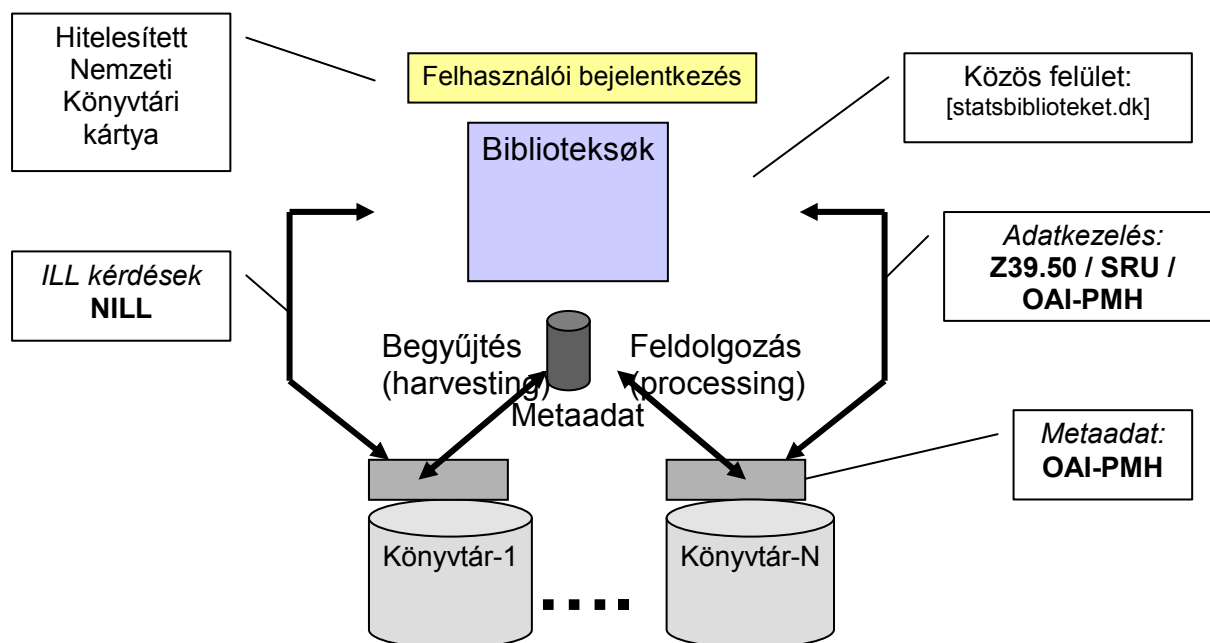
Fejlesztési szakaszok:

1. szakasz: A projekt 2009-ben indul el kb. 10 könyvtárral. Ebben a szakaszban részletes és átfogó tervezésre van szükség, s ekkor történik a követelményekkel kapcsolatos részletes prioritási lista összeállítása.
2. szakasz: A tervezést követő szakaszban a kísérleti verzió születik meg, ez tartalmazza az alapvető funkcionális követelményeket: alapkeresés, megfelelő korrigálási lehetőségek, személyre szabott alap, automatikus kölcsönzés, gyors küldés, közös nyelv.
3. szakasz: Létrejön a „csapatváltozat”, mely már a legtöbb könyvtárat magában foglalja. Ekkor alakítják ki a következőket: böngészők, listák, 2.0 funkcionális, a Bibliotéksokon kívüli keresés, változatosabb személyi profil, statisztikai adatközlés, on-line segítség, soknyelvű interface.

A későbbiekben az összes könyvtárat és más releváns forrásokat is bevonva további fejlesztés várható a következő területeken: hozzáférhető információk az eredménylistán, rugalmas kezelhetőség, megújulásra és fenntartásra való képesség, otthoni használat, egyre több adatbázishoz való kapcsolódás.

A Bibliteksok technikai kerete:

A projekt megvalósításának várható eredményei

elsősorban a következők lesznek: a felhasználó könnyebben fér hozzá a könyvtári anyaghoz, a közreműködő könyvtárak növekvő virtuális kötet-számmal (és egyre több munkával) számolhatnak, viszont a gyűjtemények használati aránya is megnő.

Az eredmények elérése érdekében nagy hangsúlyt kell helyezni a hatékonyságra a metaadatok magas színvonalú előállítására is.

2.4 A 2008–2014-es évekre vonatkozó norvég könyvtári stratégia összeglése

A norvég könyvtári reform megfogalmazása során a ki, hol, mikor, hogyan, miért és mit kérdések megválaszolásához próbáltak segítséget nyújtani a

stratégiát alkotók. A középpontban az ember áll, aki képes legyőzni a nehézségeket és kiemelkedő teljesítményt nyújtani, nagyszerű alkotásokat létrehozni. A reform megvalósításának határidejét 2014-re, a norvég alkotmány – a „Grunnloven” – megszületésének 200-dik évfordulójára tűzték ki. A dokumentumban lefektetett elveken alapul a könyvtári rendszer megújításának gondolata is:

„Célunk az, hogy az összes állampolgár ne csak szabad és egyenlő legyen, de mindenkinek egyenlő esélye legyen a szabad hozzáférhetőséghez, hogy láthassa és megérthesse közös kulturális örökségünket.” – fogalmazódik meg a könyvtári stratégiában.

2.5 Az izlandi stratégiáról

Angol nyelvű új dokumentumot az izlandi könyvtárügy 2008 utáni stratégiájáról nem találtunk. Az egyes szakmai előadásokon elhangzott, a stratégiát is érintő részletek nyomán azonban az a meggyőződésünk, hogy az izlandi Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztérium által 2005-ben publikált irányelvek az információs technológiai szerepéről az oktatásban, a kultúrában és a tudományban a jelenben is meghatározzák a könyvtárak fő feladatait is. Röviden összefoglalva ez a dokumentum két fő részből áll:

A) Digitalizálás és on-line hozzáférhetőség

E területen 6 jelentős célkitűzés fogalmazódik meg, az alábbiak szerint:

- Fejlődés elérése a könyvek, folyóiratok, újságok, fényképek, múzeumi tárgyak, levéltári dokumentumok, audiovizuális anyagok digitalizálásáról szóló információk rendszeres összegyűjtése terén azért, hogy a törekvések duplikálása kiszűrhető, az európai együttműködés és szinergia viszont támogatható legyen.
- Fejlődés elérése a levéltárak, könyvtárak és múzeumok analóg anyagai digitalizálásakor a minőségi célok tekintetében azzal a céllal, hogy növekedjék a Európai Digitális Könyvtár számára digitalizált anyag s az állami költségvetési támogatás is.
- Fejlődés elérése a kulturális intézmények és a magánszektor közötti partneri kapcsolatokban azért, hogy a digitalizálás támogatásának új útjai is megnyíljanak.

- Fejlődés elérése nagyteljesítményű digitalizáló eszközök rendszerbe állításának területén.
- Fejlődés elérése a kulturális intézmények, kiadók és egyéb jogtulajdonosok tekintetében azzal a céllal, hogy digitalizált dokumentumaik kereshetők legyenek az Európai Digitális Könyvtár felületén.
- Előrehaladás a törvényhozásban meglévő olyan akadályok felderítésében, amelyek a kulturális javak on-line hozzáféréseivel és használatával kapcsolatosak, és lépések megtétele azok eltávolítására.

B) Digitális (állomány)védelem

Az e területen megfogalmazott célkitűzések, feladatok száma öt, s ezek a következők:

- Előrehaladás elérése a digitális anyag hosszú távú megőrzését és hosszú távon való elérhetőségét biztosító nemzeti stratégiában.
- Előrehaladás az Európai Unió tagországaival történő, azok stratégiáira és akcióterveire vonatkozó információcserét illetően.
- Előrehaladás a digitális formátumú kulturális javak többszörözését és átmozgatását illető jogalkotás területén a megőrzés és a védelem érdekében.
- Előrehaladás a már digitális formában létrejött anyag elhelyezésére vonatkozó politikák s munkafolyamatok tekintetében.
- Előrehaladás a web-tartalom megőrzésével kapcsolatban, a felhatalmazott intézmények jogi helyzetét illetően.

3. Egyesített katalógusrendszerek, azonosságok és eltérések Izlandon és Norvégiában

3.1 GEGNIR – a nemzeti könyvtári és egyesített katalógus rendszer

Izlandon a nemzeti és egyetemi könyvtár, s rajta kívül még 200 más különböző típusú könyvtár az ALEPH 500 könyvtári integrált rendszert használja. Mivel az országnak összesen 350 könyvtára van, s mivel a fenti 200-ban a legjelentősebb könyvtárak benne vannak, lényegében azt állapíthatjuk meg, hogy az ALEPH (s annak megújuló verziói) könyvtári rendszerként egyeduralkodó az országban. Az azonos rendszer nagyon megkönnyítette a Gegnir létrehozását.

A Gegnir-t – mint az izlandi könyvtárak egyesített, közös katalógusát – az 1998 óta tervezett és 2001-ben meg is alapított izlandi könyvtárak nemzeti konzorciuma (Landskerfi bókasafna) működteti. A nemzeti konzorcium „tulajdonosai” az izlandi kormány és számos helyi önkormányzat szerte az országban. A nemzeti konzorcium fő céljai az alábbiakban foglalhatók össze:

- Izland viszonylag szerény könyvtári és információs forrásai legjobb fel- és kihasználásának biztosítása,
- egyenlő hozzáférés biztosítása az izlandi könyvtárak minden használója számára a fenti forrásokhoz az Internet segítségével, s nem utolsósorban
- költséghatékonyan működő, egyszerű és központilag működtetett könyvtári rendszer felállítása.

A (jelenleg az Aleph 500.18 verzióján működtetett) Gegnir fő jellemzői:

A nemzeti konzorcium minden könyvtárral egyedi szerződést köt, amelyben különböző mutatók alapján (pl. a lakosság száma az adott közösségben) számítják ki a fizetendő díjakat. A rendszer nyilvános, bárki számára elérhető, kereshető az Interneten (<http://gegnir.is>). A különböző típusú könyvtárak adatbázisaikkal a Z39.50-es protokoll segítségével kapcsolódnak.

A közös katalógus mintegy 1 millió bibliográfiai rekordot tartalmaz mindenféle dokumentumtípusról (monográfiák, folyóiratok, hírlapok, válogatott folyóiratcikkek, hanganyagok, kéziratok, vizuális dokumentumok, számítógépes fájlok, térképek). A Gegnir ad helyet az Izlandi Nemzeti Bibliográfiának is. A katalogizálási munkákat a katalogizáló tanács (5 fő) felügyeli.

A katalogizálás

Összesen 170 könyvtáros foglalkozik katalogizálással, a közös katalógus feltöltésével a különböző izlandi könyvtárakban. A szabványok és előírások, amit a munkafolyamat során felhasználnak a következők: MARC21, AACR2 (rövidített izlandi fordítása a MARC21-nek), ISBD és természetesen a katalogizáló kézikönyv (<http://hask.bok.hi.is/>).

A legtöbb rekordot az OCLC-ből [az Egyesült Államokban működő (nemzetközileg is nagyon használt) bibliográfiai forrásmegosztó hálózat könyvtárak számára] importálják, majd honosítják.

Minőségi vizsgálatok

A közös katalógus, bibliográfiai adatbázis egyik hatalmas problémája és egyben kihívása a minőségi ellenőrzés. **2003–2006** között **125 könyvtár** adatait ellenőrizték a konzorcium tagjai, miközben különböző könyvtári integrált rendszerekből (Libertas, Dobis Libis stb.) konvertáltak adatokat a Gegnir-be. A minőség fenntartása érdekében katalogizáló és tárgyszó tanács menedzseli, irányítja a bibliográfiai adatbázissal kapcsolatos szakmai munkákat. Szigorú szabályok vonatkoznak arra, hogy kik kaphatnak katalogizálási jogokat, amelyek természetesen vissza is vonhatók.

A katalogizáló tanács

Célja:

- Létrehozni és elfogadtatni a katalogizálási szabályokat és az ezekből adódó problémák kezelése
- A katalogizálási jogok kiosztása
- A katalogizálási jogok visszavonása

A tagok:

- 3 tag képviseli magát a Gegnir-t irányító tanácsból
- 1 tag képviseli a Nemzeti és Egyetemi Könyvtárat
- 2 tag képviselteti magát más területekről, s tag még
- a Gegnir szerkesztője, valamint
- egy informatikus az izlandi könyvtárak konzorciumából (rendszergazda)

A tárgyszó tanács

Feladata, hogy jóváhagyja vagy visszautasítsa az új szavak bekerülését az adatbázisba, hierarchia-rendszereket alakítson ki (fő- és melléktárgyszavak) és utalókat készítsen.

A tanácsban 3 tag képviseli a katalogizáló tanácsot és egy fő a Nemzeti és Egyetemi Könyvtárat.

Authority file

A bibliográfiai ellenőrzésnek egyik legfontosabb eszköze az authority file, amely a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár fennhatósága alatt 2005 decembere óta épül a Gegnir-t illetően.

Tartalma:

- az izlandi személynevek keresztutalókkal
- tárgyszórendszer az iskolák és a nyilvános könyvtárak által használt tezaurusz alapján

Az egyes tárgyszavak, kifejezések használatát koordinálni kellett, mivel a különböző típusú könyvtárak különböző tárgyszavakat használtak, a sok teendő miatt (földrajzi nevek, címek egységesítése stb.) az irányítás 2008-ban indult el.

Együttműködés

Minden Gegnir-hez csatlakozott könyvtár megváltoztatta katalogizálási szokásait, elismerve azt a tényt, hogy „...az egységes Gegnir egy felelősségteljes szellemi munkát végző személyzettől függ”. Az izlandi könyvtárosok szerint a siker kulcsa az együttműködés. Az együttműködéshez pedig türelem és rugalmasság kell. Az együttműködésre utaló jeleket minden meglátogatott izlandi könyvtárban tapasztalhattuk. A Gegnir fontosságát és jelentőségét mutatja, hogy minden Izlandon hallott szakmai előadásban, kötetlen beszélgetésben a közös katalógus feltétlen felemlítődött.

3.2 BIBSYS, a norvég felsőoktatási és szakkönyvtárak integrált könyvtári rendszere

A Gegnir és a Bibsys között számtalan különbség van, a legalapvetőbb az, hogy a Gegnir egy közös katalógus (amely az Aleph 500 könyvtári integrált rendszert használó izlandi könyvtárak közös katalógusa), a Bibsys pedig (azonkívül, hogy márkanév is) lényegében számos könyvtári szolgáltatást nyújtó cég, amely komplett könyvtári integrált rendszert biztosít a könyvtáraknak, igen szofisztikált modulszerkezettel.

A Bibsys Norvégiában az egyetemi, főiskolai könyvtárak, a Nemzeti Könyvtár, a tudományos szakkönyvtárak, összesen több mint 100 könyvtár integrált könyvtári rendszereként működik. Ugyanakkor konzorciuma is ezeknek a könyvtáraknak 1972 óta.

Működtet közös katalógust is, ez 7,5 millió dokumentum meta-adatokat is magában foglaló közel 3 millió rekordját tartalmazza. Az adatbázis, a közös katalógus évi növekedése kb. 180 ezer meta-adat rekord, amely 600 ezer dokumentumtételhez kötődik.

A Bibsys számos könyvtári szolgáltatást segít és tesz lehetővé. Ezek közül érdemes kiemelni a könyvtárközi kölcsönzés segítségét (mint ahogy erről a TMT-ben Papp István is beszámolt): „Norvégia a BIBSYS katalógusnak köszönheti könyvküldési gyorsaságát. A BIBSYS-ben részt vesz valamennyi norvég egyetemi könyvtár, a Nemzeti Könyvtár, minden főiskolai könyvtár, és egy sor tudományos könyvtár, ezért nagyon könnyű ellenőrizni az állomány státusát (rendelkezésre áll-e az adott könyv, vagy ki van-e kölcsönözve). A BIBSYS-nek nagyon jó KKK modulja van, és a megrendeléseket elektronikusan is leadhatják mind a használók, mind pedig azok a könyvtárak, amelyek nem tagjai a BIBSYS-nek.”

3.3 FRIDA

A Gegnir és a Bibsys mellett némi erőszakkal említhető csak, de jelentősége miatt mégis szeretnénk szólni a FRIDA-ról, amely nem kifejezetten könyvtári célra készült, de könyvtárak, különösen a felsőoktatási könyvtárak által is jól használható speciális rendszer.

A FRIDA a kutatási tevékenységek, eredmények és a tudományos kompetencia bemutatására, dokumentálására szolgáló integrált kutatási adatbázis. A rendszer adatai felhasználhatók a norvég egyetemek kutatási tevékenységéről szóló statisztikák készítéséhez. A rendszer által nyújtott információk nagy szerepet játszanak a norvég egyetemeknek a minisztérium általi támogatása évenkénti meghatározásában.

Mire jó a FRIDA elsősorban?

- ❖ Biztosítja a kutatók, kutatási projektek és kutatási eredmények egységes szempontú bemutatását az egyes intézményeken belül, annak szervezeti felépítését is követve,
- ❖ biztosítja, hogy a kutatók saját adataikat bármikor rögzíthessék és elérhessék,
- ❖ biztosítja a közvetlen hozzáférést a nagy tudományos adatbázisokhoz (pl. az ISI és a Norart adatbázisaihoz), ami a szakirodalom kutatásakor jelentős időt megtakarító tényező,
- ❖ biztosítja a kutatócsoportok, kutatóközpontok és részlegeik számára a belső bemutatkozástól a külső profilírozásig a megfelelő felületet,

s végül, ami szintén fontos: kielégíti a kormányzat kutatási eredményekkel kapcsolatos nyilvántartási igényeit is.

4. Felsőoktatási könyvtárak a két északi országban

Tanulmányutunk során több felsőoktatási könyvtárat volt alkalmunk meglátogatni, némelyiket hosszabb ideig, másokat csak éppen egy rövid könyvtári túra erejéig. A következőkben a meglátogatott könyvtárakat mutatjuk be röviden, egyes esetekben szubjektív megállapításainkat sem elhallgatva.

4.1 Az oslói főiskola könyvtára (Høgskolen i Oslo, Læringscenteret)

A magyarul tanulási központnak fordítható (Nota bene: a „learning center” vagy „centre” elnevezés tudomásunk szerint az Egyesült Királyságban jelent meg az egyetemi vagy főiskola könyvtár fogalmának kiváltására. Nem feladatunk, hogy az elnevezés tradíciókat felrúgó vagy éppen modern és kifejező voltáról értekezzünk, a könyvtáros általában nemtetszéssel fogadja az inkább marketing elvek alapján belépő új elnevezést, néhol törekszik is az eredeti könyvtár elnevezés visszaállítására. A főiskolai könyvtár a 6 karú anyaintézmény legnagyobb, de csak egyik könyvtára.

Az intézmény karaira (Művészeti, Design és Dráma Kar, Neveléstudományi Kar, Mérnöki Kar, Egészségtudományi Kar, Újságíró, Könyvtár és Információ-tudományi Kar, Ápolóképző Kar és Társadalomtudományi Kar) járó 11 000

hallgatóból majdnem 100%, 10 600 fő az aktív könyvtárhasználó. Köztük sokan külföldiek. Ez a tény is a főiskola sajátos célkitűzése a könyvtári hagyományos és elektronikusan elérhető állomány soknyelvűségét, nemzetköziségét eredményezi. A főiskola egyik fontos eleme az általuk „nemzetköziesítés”-nek nevezett elv. E szerint az intézmény stratégiája erőteljesen támaszkodik a mobilitás és a „nemzetköziség itthon” elveire, amelyek a főiskola programjainak, szakjainak és a kutatásnak nemzetközi dimenziókat is adnak.

A főiskola maga Oslo központjától nem messze, egy régi sörfőzdéből átalakított, modernizált, új szárnyakkal kibővített épületegyüttesben található. A könyvtár, a Læringssenteret egy nagy, egybefüggő térben helyezkedik el, szelős, áttekinthető az elrendezés. Berendezése teljesen modern, stílusa minimalista, még a színek is erre jellemzőek: piros, szürke, fehér. Letisztult vonalvezetésű, praktikus bútorok tagolják a teret. A falakat mai, modern művészeti alkotások díszítik.

A nagy térben üvegfallal leválasztva 43, öt-hat főt befogadó, ICT-vel felszerelt szemináriumi szoba is található, amelyeket a diákok csoportos munkára, kö-

zős tanulásra használhatnak. Jó megoldás, hogy a csoportos tanulás szobái egy nagy plazma képernyővel is fel vannak szerelve, erre az egyes laptopok tartalma kivetíthető, közösen megtárgyalható. Több napon jártunk az előadásainknak helyet adó oktató termet megközelítendő a könyvtárban, s minden nap nagy forgalmat tapasztaltunk: a könyvtárban oldott légkörben olvastak, tanultak, s a szemináriumi szobák is mind foglaltak voltak. Bár a térben több könyvtáros is szolgálatban volt, a diákok önkölcsönző rendszert használhattak.

Néhány jellemző adat a könyvtárról: állománya 215 000 dokumentum, 900 nyomtatott folyóirat és 9300 digitális folyóirat. Kurrensen 15 000 online folyóiratra és 41 adatbázisra fizetnek elő. Könyvtárközi kölcsönzésük is magas: 2007-ben 10 000 könyvtárközi kérés és közel ugyanennyi könyvtárközi kölcsönzésben történő átadás történt.

A könyvtár területén több mint 500 ülőhely található: 140 olvasóhely, 200 számítógépes munkaállomás és 43 szemináriumi szoba, ami összesen újabb 200 ülőhelyet jelent.

Minden diáknak kötelező a felhasználóképzés. Ez órarendjükbe be is van építve, ezen kívül a weben is található olyan, a könyvtárosok által készített tananyag, amely az adatbázisokban való keresést oktatja.

2007-ben 81 696-an töltötték le elektronikus full text szöveget. Az ezeket tartalmazó különböző adatbázisokat önállóan vagy nemzeti konzorciumi licen-cek segítségével érik el mind a hallgatók, mind az oktatók.

Találkoztunk elgondolkodtató, itthon is megvalósítható/megvalósítandó elemekkel is. Csak két példa: az egyik, hogy a könyvtár egyik termében az egészségtudományi kar hallgatói számára a tanulás megkönnyítésére az emberi test felépítését, szerveit tanulmányozandó életnagyságú makettek is találhatóak. A másik az, hogy a hallgatók a belépő kártyájukkal egy, a könyvtárhoz tartozó számítógépes (de könyveket nem tartalmazó) termet a nap 24 órájában használhatnak.

4.2 Az oslói egyetemi könyvtár (Universitetsbiblioteket i Oslo)

Az Osloi Egyetem a város szélén található campuson található. Ugyanitt van az első igazgatója, Georg Svedrup professzor után Georg Svedrup Hus-nak nevezett épületben egyetemi könyvtára is. A tanulmányút tervében ennek

bár csak rövid könyvtári túra keretében történő meglátogatása szerepelt, de csoportunk, különösen annak a Szegedi Tudományegyetemen dolgozó tagjai ennek is nagyon örültek. Az ok: a Tudományegyetem 2004 végén átadott új könyvtára több tekintetben mutat hasonló vonásokat, ám mindkét épület önálló és eredeti a megvalósítást illetően. Az egyezések nem véletlenek: a szegedi tervezgetés idején az osloei könyvtár számos 21. századot idéző elemet mutató tervei, alaprajzai már ismertek voltak. Szegeden lényegében ebből vettük annak megerősítését, hogy az egyetem szíveként funkcionáló egyetemi könyvtárnak a hagyományos, klasszikus könyvtári funkciókon kívül más nyilvános, közösségi tereket és szolgáltatásokat (tantermek, konferenciatermek, kiállítási tér, hallgatói közösségi helyiségek, cafeteria) is tartalmaznia kell.

A szubjektív összehasonlítás azt mondatja velünk, hogy a szegedi épületben a szorosan vett könyvtári területek, az osloiban pedig a kiegészítő funkcionális terek megoldása sikerült jobban.

Néhány szóban az új osloei egyetemi könyvtár előtörténetéről. Az elődöt 1811-ben hozták létre, s első gyűjteménye lényegében a dán Királyi Könyvtár át-

adott duplumaiból s más adományokból alakult ki. A könyvtár 1815 óta nemzeti könyvtárként is működött egészen 1988-ig, amikor is az újonnan alapított Nemzeti Könyvtár ezt a funkciót átvette. Ettől kezdve a könyvtár elsősorban az egyetemi polgárok igényeit elégíti ki, de egyben nyilvános könyvtár, amely jelenleg a legrégebbi, legnagyobb egyetemi könyvtára Norvégiának. Az 1960-as évektől kezdődtek az új könyvtár építési törekvések. Végül 1992-ben a parlament döntött megépítéséről, amit az új Nemzeti Könyvtár korábbi megalapítása tett lehetővé. A Blindern nevű campuson felépült könyvtár azonban csak négy karát szolgálja az egyetemnek (Bölcsészettudományi Kar, Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Kar és Teológiai Kar), a többi kar önálló kari könyvtárakkal rendelkezik.

Az impozáns épület 30 000 m² alapterületű és három fő egységre oszlik: az egyetemi könyvtár, oktatási és nyilvános terek, adminisztráció. A könyvtár saját honlapja szerint postmodern és késő funkcionista stílusban tervezett épület, különböző korszakok és stílusok jellemző jegyeit viseli magán. A nagy piros hátsó fal és a fehérrel, sárgával és feketével szembesített kontrasztja, kombinálva a nyújtott terekkel a húszas és harmincas évek konstruktivizmusára és a Bauhausra utal vissza. A nyírfá-anyag alkalmazása a belső terekben az ötvenes évek ún. „skandináv design”-jának asszociációját keltheti bennünk. Az épület monumentális homlokzata a hatalmas oszlopokkal az antik könyvtárak és templomok klasszicitását idézi. Az üveg és a fekete gránit a homlokzaton viszont újra visszahoz bennünket a jelenbe.

A tervezésnek e variációi a könyvtárak állományára is reflektálni kívánnak, amely a 2000 éves egyiptomi papirusztekercsektől a modern elektronikus szövegekig terjed, természetesen a kettő között a tudományos irodalom minden típusát is tartalmazva. És az északi irodalom néhány első művének példányait, amelyek a bejáratnál három Runa-kő alakzatban nyertek elhelyezést.

A könyvtár 1999 szeptemberében nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. Érdekes megjegyezni egy későbbi összehasonlítás miatt is, hogy a könyvtár beköltözése hat hónap alatt történt meg.

A könyvtár 25 000 méternyi szabadpolcos olvasói terekkel rendelkezik, amelyek 5 emeleten oszlanak meg, és közel 800 000 kötethez nyújtanak közvetlen hozzáférést az olvasók számára.

E hatalmas polcmennyiségen kívül a zárt raktárak 59 000 folyómétere további 2 millió kötet befogadására alkalmas, de jelenleg csak 1 200 000 kötetet tartalmaz, s a polcok 20%-a az egyetem más könyvtárainak raktározási gondjait oldja meg. Nem tudjuk megállni az összehasonlítást a szegedi új egyetemi könyvtár hasonló adataival: az osloi összesen 84 kilométernyi dokumentum tároló helyével szemben a szegedi új egyetemi könyvtár összesen 39 kilométernyi kapacitással rendelkezik (hála a raktári kapacitásra vonatkozó terveinket felére nyirbáló nemzetközi szakértői testületnek, amely a jövőre nézve a pusztán digitális dokumentumok bűvkörébe vonódott. Még egy összehasonlítás, itt Szegeden hasonló állománnyal, de 70 különböző helyről költöztetve, csak három hónap állt rendelkezésünkre.

A könyvtár a modern könyvtár minden szolgáltatását biztosítja, ez nem volt meglepő. Meglepő inkább a szabadpolcos terek állványokkal való túlzott zsúfoltsága volt, viszont jó megoldás a számos olvasói öböl, ahol viszonylag kisebb terekben hangulatosabb olvasni és tanulni. A belső berendezésben a fának, a norvég és finn bútoroknak dominanciáját találtuk, a rövid séta alkalmával úgy tűnt, hogy mind a dokumentum, mind az olvasó útja a könyvtárban jól tervezett és megoldott.

Itt mondjuk el, amit tulajdonképpen minden meglátogatott nyilvános könyvtárban tapasztaltunk: a nap bármely időszakában az olvasói forgalom kifejezetten nagy, a nyilvános terek kihasználtsága legalább 80-90 százalékosra becsülhető. Mivel tanulmányutunkon a házigazdák célzott szakmai előadásokat tartottak számunkra főleg a szolgáltatásokat és a felhasználóképzést érintve, statisztikai adatokkal a fentiek alátámasztására nincs módunk, de benyomásaink minden bizonnyal a való helyzetet tükrözik.

4.3 Oslói Egyetem. Társadalomtudományi Szakkönyvtár

A Társadalomtudományi Szakkönyvtár az előzőleg meglátogatott egyetemi könyvtártól nem messzebb mint 200 méterre, az egyetemi campus kari épületében található, s itt egy emeletet foglal el. Az épület központi lépcsőháza körül terül el négyszög alakban, a bejáratától elindulva bármelyik irányban körbe lehet menni, és a bejáratához visszatérni. Belépve és a térben balra indulva a kölcsönzői térbe érünk. A kölcsönző/tájékoztató pult mellett szabadon mozdítható székek és kivetítő vászon található a felhasználóképzés számára. A székeket a résztvevők létszámától függően lehet rendezni.

A tér számítógépes munkaállomásokkal és 4-5 főt befogadó üvegfalú szemináriumi szobákkal van tagolva, a szabadpolcos állomány a külső falat körben borító polcokon található. Átérve az olvasótermi részbe, száz olyan ülőhely található, amely nem számítógépes munkaállomás. Tanulmányi időszakban a hallgató itt használhatja a laptopját, de vizsgaidőszakban ezek a férőhelyek kizárólag tanulásra használhatók. Visszaérve a bejárat felé a folyóirat-olvasó található kényelmes fotelekkel.

A könyvtár kellemes tanulóhely több mint kétszáz ülőhellyel, kb. 60 000 kötet szabadpolcon levő kötettel.

Ottlétünk idején ez a könyvtár is zsúfolt volt hallgatókkal. Felmerülhet a kérdés, vajon miért kell a hatalmas új könyvtár közvetlen közelében egy másik olyan könyvtár, amelynek gyűjteménye igen nagy mértékben megegyezik a nagykönyvtárával.

A válasz igen egyszerű, részben a kihasználtsága indokolja, szakmai szempontból viszont a léte mellett leginkább érvelő vonás az, hogy a könyvtár

kizárólag a legújabb, illetve a nagyon közelmúlt kari szakjainak irodalmát tartalmazza, minden más anyagért az egyetemi könyvtárat kell használni.

4.4 Az Akureyri Egyetemi Könyvtár

Izlandi tanulmányutunk első állomása Akureyri volt, egy körülbelül 15 000 lakosú, magyar méreteken kis, izlandi méreteket tekintve jelentős város. Az idegenforgalmáról télen-nyáron híres városnak számos kulturális intézménye

mellett egyeteme is van. Az Akureyri Egyetemen kb. három és félezer hallgató tanul, ebből azonban másfél ezer távoktatásban, ténylegesen kb. kétezer hallgatója van a tanulmányi időszakban. Így könyvtára sem nagy, és természetesen feladatai között jelentős helyet

foglal el a távoktatással tanuló hallgatók könyvtári segítése.

A könyvtárba érve a tér kétfelé válik, a kölcsönzői térre és az olvasóteremre. A kölcsönzői térben a szabadpolcos rész után következik a folyóirat-olvasó, gyönyörű kilátással a tájra. Az olvasóteremben 64 ülőhely található, mindegyik egyben számítógépes munkaállomás is. A kézikönyvek zárható szekrényekben helyezkednek el, és maga a terem is leválasztható a tértől, és külön

zárható. Ez nem valamely különleges állományvédelmet jelent, pusztán azt, hogy mivel a hallgatók a nap 24 órájában látogathatják (csupán a kártyájukat kell az ajtónyitáshoz használniuk), az ellenőrzés nélküli időszakban a hagyományos dokumentumok ne tűnhessenek el.

A könyvtárban 8 könyvtáros dolgozik, és a gyűjtemény 40 000 dokumentumból áll. A könyvtár tagja az izlandi könyvtárak konzorciumának (Lanskerfi bókasafna), így ennek a közös katalógusát építik és használják, valamint a keresőfelületük is közös (mint ahogy ezt a Gegnir-ről szóló részben már említettük). A konzorciumban közös előfizetések vannak: 12 általános és szaktudományi adatbázis, 500 e-book, 14 000 elektronikus folyóirat és kb. 10 000 kutatási jelentés/cégdokumentum. Négy másik egyetemmel közösen létrehoztak egy digitális szakdolgozattárat is. A hallgatóknak a felhasználóképzés keretében információs írástudást tanítanak. Ez a következőket jelenti: bevezetés a könyvtár és az információforrások használatába (mind nyomtatott, mind elektronikus), a hallgatók megtanítása a források rendszeres és rendszerezett használatára, különös hangsúllyal az információ minőségének értékelésére. A könyvtári felhasználóképzésben különös gondot fordítanak a szaktárgy egyetemi oktatójának, kutatójának a bevonására.

Említettük, hogy a távoktatásban résztvevő hallgatók száma igen nagy. Számukra és segítségükre a könyvtár több megoldással is él. Az egyik ilyen az elektronikus kurzusok elkülönített anyagát tartalmazó webhely (<http://hlada.unak.is>), ahol a különféle kurzusok és azok vizsgáinak utolsó három évre vonatkozó anyaga érhető el, és amely a hallgatók számára biztosított speciális password-del érhető el. A másik megoldás a „virtuális magánhálózat”-nak nevezett hálózati megoldás. Ennek a révén bárhonnan az országból el lehet érni az egyetem saját belső hálózatát, be lehet iratkozni a könyvtárba, s így használni lehet mindazokat az adatbázisokat távolról is, amelyeket különben csak az egyetemi helyi hálózathoz lehetne elérni.

4.5 Az Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Landsbókasafn Islands – Háskólabókasafn)

A most egy épületben két funkciót is ellátó könyvtárnak mind nemzeti, mind egyetemi oldalról voltak elődei, de ezekről csak nagyon röviden szólunk.

Önálló nemzeti könyvtár (1818–1994)

A könyvtár alapítását külföldi látogatók kezdeményezték, akik megdöbbenve tapasztalták, hogy azon a szigeten, ahol évszázadokkal azelőtt jeles irodalmi művek születtek, az emberek könyvek nélkül élnek. Támogatásuk és lelkesedésük nyomán Európa-szerte gyűjtötték az adományokat a könyvtár megnyitásához, amire 1825-ben került sor. Első helye a reykjavíki katedrális tetőterére volt; a megnyitó idején az állomány 1545 kötetet tett ki. A könyvtárat 1881-ben átköltöztették a parlamentbe, önálló épületét 1909-ben nyitották meg. Az Egyetemi Könyvtárral történt összevonásáig itt működött.

A Nemzeti Könyvtár alapítása után nem sokkal az izlandi kiadványok letéti könyvtára lett, majd az 1886. évi kötelezpéldány-törvény értelmében minden publikációból két példányt kell kapnia és őriznie. Ez az állomány majdnem teljesnek mondható, 1534-től találhatók itt nyomtatott művek. Különgyűjteményei között jelentős helyet foglalnak el a kéziratok és a könyvtárnak adományozott magángyűjtemények. A nemzeti bibliográfiát 1888-tól adják közre. Ez kezdetben, mint az új szerzemények bibliográfiája, 1944-től a könyvtár évkönyvének részeként, 1974-től ismét önálló kiadványként jelent meg, 1979-től számítógéppel állítják elő. Az 1994-ben történt összevonásig a könyvtári munkatársak létszáma 40 volt.

Az Izlandi Egyetem Könyvtára (1940–1994)

Az Izlandi Egyetemet 1911-ben alapították három korábbi szakiskola: a Műszaki Iskola (alapítva 1847-ben), az Egészségügyi Iskola (1876) és a Jogi Iskola (1908) összevonásával, amelyek egyetemi karokként folytatták működésüket. Az alapításkor létesített negyedik kar (akkori nevén Filozófiai Kar) jelenleg a bölcsészettudományi. A szakiskoláknak megvolt a saját kis könyvtáruk. Az Egyetemi Könyvtár először a parlament épületében kapott helyet, majd az egyetem önálló, 1940-ben átadott épületében már saját területe lett.

Ebben az időben a hallgatók száma 280 körül volt. Az Egyetemi Könyvtár is megkapta a letéti könyvtár státust, így a kezdetektől minden izlandi kiadvány egy példánya itt is megtalálható. Bár a hallgatók száma folyamatosan nőtt, a könyvtárnak 1945–1964 között egyetlen főállású alkalmazottja volt. Az összevonás előtt a dolgozók száma 33 volt.

A könyvtár számítógépesítése 1986-ban kezdődött az első CD-ROM-kiadványok beszerzésével. A következő lépés 1990-ben a Libertas nevű integrált könyvtári rendszer üzembe állítása volt. Ezt a rendszert több kutatóintézeti könyvtár is használta, valamint akkor a Gegnir nevű központi katalógust is ezzel építették. A központi katalógusba a nem izlandi dokumentumokról mintegy 200 ezer rekordot a brit Sastec cég vitt be, az izlandi anyagok retrospektív katalógizálását a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár munkatársai végezték. Természetesen az egyes izlandi könyvtárak saját felhasználói profilokat és beiratkozási díjakat alkalmazhatnak. A katalógizálási modul egységes volt a s az olvasói személyes felhasználói adatok jórészenek egységes kezelése így is rengeteg fölösleges munkától kíméli meg a tagintézményeket. A közkönyvtári szférában azonban napirenden van az egységes beiratkozási rendszer kiépítése is.

Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (1994–)

A jelenleg is működő könyvtárat 1994-ben nyitották meg egy új és tágas épületben, bár a két könyvtár egyesítéséről már az 1950-es években szó volt. A parlament 1974-ben hozott döntést arról, hogy új könyvtárépülettel emlékezzenek meg az ország 1100 éves fennállásáról. Az építkezés húsz évig tartott, és finanszírozásához a parlament külön adót vezetett be. Az új épület hasznos területe 13 000 m², és több száz olvasó befogadására alkalmas. Sok olvasói helyen van számítógép vagy laptopok Internet-csatlakoztatására alkalmas végpont. 2005-re, amikor a hallgatók száma 8000 körüli, az oktatóké, kutatóké pedig kb. 1000, mindez már kevésnek bizonyult. 1994-ben az új könyvtár jogi helyzetét is rendezték, tíz év működés után azonban ez is felülvizsgálatra szorul.

A könyvtár épülete kívülről úgy néz ki, mint egy kastély, vagy inkább egy vár, erődítmény. Jelzésszerűen mesterséges várárok veszi körül, melynek egy részében víz is van. A várárkot lávakő mellvéd szegélyezi, amelyet a tőzeget jelképező gypszöngy borít, utalva az izlandi hagyományos építkezési módra. Az épület négyszög alakú, és mind a négy sarkán torony helyezkedik el, melyet az épület festésével is kihangsúlyoztak, a hagyományos izlandi színeket alkalmazva, az épületet borító, Japánból beszerzett alumínium fel-lemez barnásvörös, a tornyok fehérek. Funkcionálisan a tornyokban található a lépcsőházak, a liftek, a mosdók és a nyilvános telefonok. Érdekesség, hogy a négyszintes épületnek a második emeletén van a főbejárata (amely követően a vár jellegre utaló egyéb elemeket, felvonóhíd-szerűen van kiképezve). A nemzeti könyvtár itt a második és az első emeleten található, az egyetemi könyvtári rész pedig a harmadik és negyedik emeleten. A földszinten az öltözők, a kötetészet, raktárak és a dolgozók által használható büfé kapott helyet. Az épület főbejáratán keresztül egy előtérbe jutunk, ahol egy kiállító tér, konferenciaterem, ruhatár és nyilvános kávézó található. Az olvasói terek a négy szinten több mint 10 000 négyzetmétert foglalnak el, ahol kb. 900 000 kötet szabadpolcos elhelyezésére van hely (ebből az egyetemi könyvtári részleg állománya 340 000 kötet, a nemzeti könyvtáré pedig 450 000 kötet és 14 000 kézirat). Az összesen 760 férőhelyből 485 a kutatók számára fenntartott hely, 70 a nyilvánosság által használható PC-vel rendelkezik (ez nem kis szám, hiszen az izlandi lakosság, hallgatók körében a saját laptop, notebook használata jóval elterjedtebb, mint itthon). Három szemináriumi szoba és 150 zárható szekrény áll a használók rendelkezésére. A szellős, világos terekben világos fabútor és kék kárpitú székek találhatóak. Nagyon szellemes az ablakok melletti asztaloknál az árnyékolás: világos fa rácsból álló zsallut lehet tetszés szerint kinyitni vagy behajtani. Az olvasók kényelmét szolgálják a fekvőszékek, amelyek a könyvtár több pontján megtalálhatóak. A berendezés izlandi termék, és mind művészi tervezésű.

A nemzeti könyvtár fő feladatai sorában első helyen az Izlandon publikált dokumentumok összegyűjtése és használtatása, valamint a későbbi generációk számára történő megőrzése áll. Nagyon fontos tevékenységének tartja a kéziratgyűjtemény gondozását és védelmét, az izlandi nemzeti bibliográfia publi-

kálását. Emellett a nemzeti könyvtár gyűjti az idegen nyelvű dokumentumokat mind nyomtatott, mind egyéb formában. Az egyetemi könyvtár az Izlandi Egyetem oktatási és kutatási tevékenységének szakirodalmi információs és más szolgáltatásokkal való támogatását helyezi előtérbe. Ehhez jó kutatási és tanulási körülményeket, a könyvtári anyaghoz való könnyű hozzáférést biztosít. Feladatának tartja még az izlandi közös katalógus működtetését, a tudományos és kulturális tevékenységek támogatását.

A könyvtár személyzete 100 főből áll. Nyitva tartásuk heti 80 óra, ami rugalmasan igazodik a diákok időbeosztásához. Vannak olyan napok, amikor ugyan csak 17 óráig van tájékoztató szolgálat, de a könyvtár 22 óráig nyitva tart, szombaton és vasárnap is nyitva vannak. A hosszú nyitvatartási idő biztosítása hallgatók alkalmazása révén oldható meg.

Az izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban és könyvtárról sok szakmai előadást hallottunk, s az egyes részlegek meglátogatása során sor került kötetlen beszélgetésekre is. Ezek során kiderült az is, hogy a két könyvtári funkció (nemzeti és egyetemi) együttélésének vannak problémái is, esetenként párhuzamosságok, esetenként a prioritások nem megfelelő tekintetbe vétele okozhatja azokat. 2003-ban például egy olyan szervezeti átalakítás történt (a

beszerzés és feldolgozás kétfelé oszlott aszerint, hogy izlandi vagy külföldi dokumentumokat érint-e), amely bár valós problémákat volt megoldandó, de az eredmény csak az lett, hogy a munkafolyamatok végzésének jelentős megdrágulása miatt a könyvtár azóta deficites.

A szakmai előadásokban hallottunk a könyvtár különféle szolgáltatásairól, ezek közül most a kölcsönzésről, kölcsönzési politikáról ejtünk néhány szót. Mint említettük, az épületben a könyvtári szolgáltatások négy szinten helyezkednek el, a kölcsönzés technikai megoldásának érdekessége, hogy ez a szolgáltatás mind a négy szinten igénybe vehető, különböző dokumentumok esetében és különböző jogosultságokkal, s minden szinten van általános tájékoztató pult is. A könyvtár második szintjén történik az olvasói kártyák készítése, kiadása, a raktári kérések leadása, a kölcsönzés (kiadás, visszavétel, hosszabbítás, előjegyzés), a felszólítások kiküldése, a késedelmi díjak beszedése. A harmadik szinten lehet beszerezni a fénymásoló kártyákat, itt történik a szakdolgozatok kikölcsönzése. A negyedik szinten kölcsönzik az audiovizuális dokumentumokat és kivételes esetekben a védett dokumentumokat. A kölcsönzési szabályok sok újdonságot s a hazaitól való eltérést nem mutatnak, a dokumentumokat 30 napra lehet kölcsönözni, s kölcsönözhet minden

18 évét betöltött, érvényes izlandi személyigazolvánnyal rendelkező egyén. A könyvtár használata az egyetem polgárainak és a könyvtári munkatársaknak ingyenes, más könyvtárlátogatók a beiratkozáskor 2100 izlandi koronát (kb. 2400 Ft) fizetnek egy évre. Kétféle mércével állapítják meg a késedelmi díjakat: normál kölcsönzés esetén a késedelmi díj 12 korona/nap, rövid kölcsönzési idő esetén 100 korona/nap. Ha egy kikölcsönzött dokumentumot nem hoznak vissza 60 napon belül az ügyet átadják egy behajtó cégnek.

Az oktatóknál kölcsön lévő dokumentumok száma limitált, maximum 90 dokumentum lehet az egyetemi tanároknál. A kölcsönzéseket minden hónap végén meghosszabbítják a tavaszi terminus végéig és addig, amíg nincs valamelyik dokumentumra új igény. Más oktatóknál és a doktoranduszoknál maximum 60 dokumentum lehet egy időben. A kölcsönzéseket minden hónap végén meghosszabbítják a tavaszi terminus végéig és addig, amíg nincs valamelyik dokumentumra új igény. A mesterképzésben részt vevő hallgatóknál 30 dokumentum, az alapképzésben részt vevőknél 20, mindenki másnál 10 dokumentum lehet kölcsön egyszerre.

4.6 A rejkjaviki Pedagógiai Főiskola Könyvtára

Rövid időre meglátogattuk a Pedagógiai Főiskola könyvtárát is. A főiskola egyik épületében található, családias, kisléptékű könyvtár. Az olvasói térben nemcsak szabadpolcon levő könyvek és tanulóhelyek találhatók, hanem nagyon sok pedagógiai segédlet, modellek, applikációk, a tanórákon felhasználható ötletes segédanyagok és természetesen a szakdolgozatok. A könyvtárhoz előadóterem és szemináriumi terem is tartozik.

5. Egyéb, általunk meglátogatott könyvtárak

5.1 A norvég Nemzeti Könyvtár (Nasjonalbiblioteket)

A jelenleg 340 munkatársat foglalkoztató norvég Nemzeti Könyvtár az oslói egyetemi könyvtár régi (felújított és a szomszédos épületek bevonásával kiegészített) épületében működik.

Egy teljes délelőttöt betöltő látogatásunk azzal kezdődött, hogy a könyvtár egy vezető munkatársa a könyvtár történetéről és jövőképéről számolt be röviden, s utána mind tájékoztatásában, mind a könyvtár séta során a könyvtár jelenleg legkiemelkedőbb projektjéről, a Norvég Digitális Könyvtár létrehozásáról volt szó.

A könyvtár jövőképe szerint a nemzeti könyvtárnak a tudás multimédia központjaként kell szerepelnie, ami a következőket jelenti:

- legyenek egyike Európa legmodernebb és legizgalmasabb nemzeti könyvtárainak,
- hozzák létre a Norvég Digitális Könyvtár központi magját,
- magas színvonalú tudást és tapasztalatot ajánljanak,

- működjenek közre a kultúra és a technológia megértésében,
- legyenek változásra képes intézmény.

A Nemzeti Könyvtárnak a Norvégiáról, a norvégokról, a norvég kultúráról szóló bármely információ elsődleges forrásaként kell működnie.

Feladatai között természetesen található meg az, hogy gyűjteményei létrehozása és megőrzése mellett az azokhoz történő széleskörű hozzáférést is biztosítja. A könyvtárnak számos gyűjteménye van és mindegyik használható is a nyilvánosság által vagy magában a könyvtárban, vagy Interneten keresztül.

Főbb gyűjtemények az alábbiak:

- Unikális kéziratgyűjtemények (kézzel írottakat is beleértve)
- Speciális könyvgyűjtemények
- Zenei gyűjtemények
- Rádióadások 1930-tól napjainkig
- filmgyűjtemények
- Színházi gyűjtemények
- jelentős térképgyűjtemény
- poszterek
- fényképek
- újságok

A könyvtár szintén fontos feladata a norvég Nemzeti Bibliográfia készítése. Ennek munkálatai során a könyvtár a norvég társadalomra vonatkozó minden információ megőrzésére és hozzáférhetőségének biztosítására törekszik,

függetlenül attól, hogy az információ hogyan és milyen médiában jelent meg. A Nemzeti Bibliográfia a kulcs az információkat tartalmazó gyűjteményekhez. A norvég köteles példány törvény biztosítja, hogy minden, ami az országban megjelenik, a könyvtárba kerüljön. Feltétlenül érdemes megemlíteni (már csak a hazai összehasonlíthatóság miatt is, hogy az első ilyen törvényt Norvégiában 1697-ben hozták, míg a jelenleg hatályos törvényt (amely lefedi a média minden típusát, beleértve a digitális dokumentumokat is) 1990-ben fogadták el. Az is figyelemre méltó, hogy a legfontosabb norvég website-kat rendszeresen mentik, és egy hosszú távú digitális repozitóriumban tárolják azok tartalmát. Jelenleg már 40 millió dokumentum lementése és tárolása történt meg.

A Digitális Nemzeti Könyvtár

Mivel a nemzeti könyvtár meglátogatásakor a kiemelt programunk a digitalizálás tanulmányozása volt, erről hosszabban is beszámolunk.

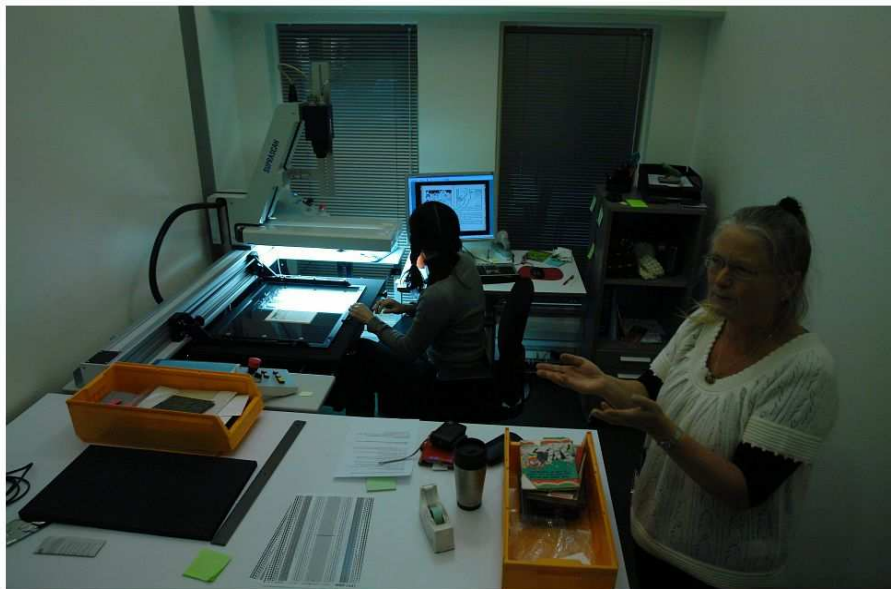
A már fentebb említett jövőkép és célok alapján a nemzeti könyvtár a teljes állománya, összes gyűjteménye rendszeres digitalizálásába kezdett. A könyvtár előtt álló fő kihívás az, hogy hogyan használja ki a digitális repozitórium előnyeit, hogyan őrizze meg ebben a dokumentumokat és hogyan tegye azokat hozzáférhetővé oktatónak, hallgatónak és a teljes nyilvánosságnak. Ez kihívás sok tekintetben, különösen a copyright-ra, a technikai minőségre és a terjesztés pedagógiájára.

A könyvtár digitalizálási stratégiájának fő vonásai a következők:

- (a finanszírozástól függően) a lehető leghamarabb digitalizálni kell a könyvtár összes gyűjteményét,
- a különféle speciális kívánságok, rendelések alapján is kell digitalizálni („digitization on demand”),
- tárgyalásokat folytatni a kiadókkal, hogy minél több kiadványukat digitális formában tegyék elérhetővé,
- más intézmények (pl. kiadók, újságok) számára is működjön a könyvtár digitális archívumként,

- stratégiai partnereket kell keresni a finanszírozáshoz és a know-how-k biztosításához,
- a norvég társadalom által megbízhatónak elismert repozitóriumnak kell működni,
- a kulturális örökség minél nagyobb részét (pl. speciális search-enginek segítségével) hozzáférhetővé kell tenni,
- a jelenleg még nem szabadon felhasználható dokumentumok jogtulajdonosaival tárgyalásokat kell folytatni, hogy a legújabb könyvek, filmek, zenék is hozzáférhetőek legyenek.

A digitalizálási projekt méretei is említést érdemelnek. A könyvtár már 10 év óta folytatja ezt a tevékenységet, s kezdetben a prioritás a fényképek, hangfelvételek és az újságok mikrofilmjeinek digitalizálása volt. Eredményként je-

lenleg a digitális gyűjtemény több mint 150 000 óra rádióműsort, több mint 300 000 fényképet és több mint 1 millió újságot tartalmaz. Megkezdődött a könyvek digitalizálása is, 2007-

ben 25 000 kötetet digitalizáltak. A könyvtár szerint ezek a tervekhez képest igen szerény számok. A Nemzeti Könyvtár digitalizálási programja során a következő digitalizálásokat kívánja teljesíteni:

- ❖ 450 000 könyv,
- ❖ 2 000 000 folyóirat
- ❖ 4 700 000 újság (több mint 60 000 000 oldala!)
- ❖ 1 300 000 kép (fénykép és levelezőlap)
- ❖ 60 000 poszter,
- ❖ 200 000 térkép,

- ❖ 4 000 000 kézirat
- ❖ 200 000 zenei egység
- ❖ 1 900 000 aprónyomtatvány
- ❖ 1 000 000 óra rádióműsor
- ❖ 80 000 óra zene
- ❖ 250 000 óra film és tv-műsor

A terv megvalósítása gyors ütemben folyik. Rendkívül nagy gondot fordítanak a kivitelezés technikai színvonalára, megfelelő berendezéseket és szoftvereket állítottak munkába. Az egyes dokumentumtípusok digitalizálási sajátosságainak megfelelő módszereket alkalmaznak.

A közeljövő terveiben a könyvjellegű dokumentumok digitalizálási munkafolyamatának egyes elemeit fejlesztik, különös tekintettel a végeredmény minőségi követelményeire.

Az eddigi munka során számos tapasztalatot szereztek, a jelentkező hibák elemzése is hasznosnak bizonyult.

5.2 Az Akureyri Városi Könyvtár (Amtsbókasafnið á Akureyri)

A Városi Könyvtár alapításának évét 1827-re teszik, de ekkor és még az elkövetkező évtizedekben is csupán olvasókörként, nem nyilvános könyvtárként működött. 1906-ban került hivatalosan a város tulajdonába a gyűjtemény, amikor a város kötelezettséget vállalt arra, hogy egy új épület megépítésével biztosít megfelelő elhelyezést a nyilvános könyvtár számára. Az elhatározás megvalósulása hatvan évet váratott magára. A könyvtár épületét a jelenlegi helyén 1968 novemberében adták át, a város alapításának 100. évfordulóján. Két fiatal építész tervei alapján építették meg a modern, üvegfalú épületet. Az évek során helyhiány lépett fel, bővítése vált szükségessé. 2001-ben kezdtek el egy új épületszárny megépítését. Az új, nagyobb és korszerűbb épületet 2004 márciusában adták át.

Az Akureyri Városi Könyvtár és Levéltár ma az egyik legnagyobb könyvtár Izlandon. Közkönyvtári és levéltári funkcióján túl nemzeti könyvtári feladatot is ellát, második őrzőhelyként működik. Mindezek mellett a

nemzeti digitalizálási programból is kiveszi részét. A személyzet tizenöt főből áll. Az épület elhelyezése kiváló, egy emelkedő tetején helyezkedik el, ahol impozáns, csillogó fehér tömbjével kimagaslik a környezetéből. Belülről nézvést is nagyon kellemes hatást kelt a csupa üvegfal. Amellett, hogy világosságot és napfényt enged be, csodálatos panoráma veszi körül a bent lévőket.

Különösen élvezhető ez a látvány a könyvtár kávézójában üldögélve, ahol internetezni és magazinokat olvasgatni is lehet. Az épületegyüttes két szintje áll nyitva a látogatók számára, a többi része a raktárakat és belső munkaszobákat foglalja magában. Itt folytatják többek között a digitalizálási és levéltári munkát.

A könyvtárnak nagy a látogatottsága, napi átlagban négyszázan keresik fel a különböző korosztályú olvasók, hiszen gyermekkönyvtári részleggel együtt működik. A nyári időszakban a külföldi turisták számára is nyitva áll. Belső elrendezése, az egyes részlegek kialakítása praktikus, a forgalom igényeihez igazodva van kialakítva. A bejárat ajtónál, az érkezési térben üvegtárolókban elhelyezve kiállítási anyag fogadja a beérkezőket.

Az első szinten található a kézikönyvtári részleg, az olvasóterem, a film- és CD-gyűjtemény, valamint az információs pult. Itt helyezték el azt az állományrészt is, amely az olvasók számára a legkeresettebb könyveket tartalmazza (az otthonnal, kertészettel, főzéssel, sporttal foglalkozó irodalom). Két-

két katalógusgép van felállítva az első és a második szinten is, amelyeken a Gegnir adatbázist, az Enciklopédia Britannicát és a HVAR, elektronikus folyóirat-portált lehet böngészni, ingyenesen. Az olvasóteremben 22 olvasóhely van, az asztalok magas peremmel vannak elszeparálva egymástól, így biztosítva az intimitást.

Az olvasóteremmel szemben van elhelyezve a kézikönyvtári állomány, szín-csíkkal jelezve, hogy melyek a kölcsönözhetőek és melyek a helyben használhatóak.

Az egész első emeleten wifi-hálózat működik, úgyhogy ha valaki lappal érkezik, akkor Internetre tud csatlakozni, és azt díjmentesen használhatja. Arra is lehetőség van, hogy a könyvtárban igényeljenek laptopot, ottani használatra, pl. filmnézésre vagy zenehallgatásra. A film- és zenei állomány kölcsönözhető, de fizetni kell érte, és csak a beiratkozási kártyával rendelkezők élhetnek a lehetőséggel. Szintén az első emeleten kapott helyet, a bejárat másik oldalánál az Internet-kávézó. Itt nyolc számítógép van, amelyeken internetezni lehet. A használatnak óradíja van, és maximum két órán át lehet igénybe venni. A büfében kávé, teát és meleg ételt is kínálnak elfogyasztásra. Kedves színfolt az információs pult szomszédságában kialakított kis butik, ahol gyermekkönyveket, játékokat, plüss állatkákat és egyéb ajándéktárgyakat lehet vásárolni. A második emeleten van a felnőtt kölcsönözhető

könyvek állománya és a gyermekkönyvtári részleg. Középen elhelyezve itt is van információs pult, ahol a felelős könyvtáros segít a keresésben, tájékoztatásban.

Minden állományegységnek megnevezett felelőse van. Az ő nevük és elérési lehetőségük (telefon, e-mail) szerepel a könyvtár honlapján. A könyvtár az év minden munkanapján 10–19 óráig tart nyitva és – a nyári időszakot kivéve – szombat délután is.

5.3 A reykjavíki Városi Könyvtár (Borgarbókasafn Reykjavíkur)

A városi könyvtárat 1919-ben alapították. Érdekes a könyvtár indulásának története. Létrehozása részben a város tulajdonában lévő halászhajók Franciaországnak történő 1917-es eladásának köszönhető. Az izlandi kormány az eladás feltételéül szabta,

hogy a haszon egy részét a reykjavíki közkönyvtár létrehozására kell fordítani. A nagyközönség számára 1923-ban nyitották meg az intézményt a város régi kulturális épületében. Már a megnyitás után fokozatosan bővítette szolgáltatásait a könyvtár az olvasói igényeknek megfelelően, fiókok beindításával. Jelenleg 6 fiókkönyvtár van a város különböző kerületeiben. Az 1969 óta működteti a népszerű mozgó könyvtári rendszert, 40 megállóhelyet alakítottak ki, de előtte is volt hasonló kezdeményezés, már a könyvtár nyitása után, hajókra vittek kölcsönzés céljából könyveket.

1973-ban hozták létre a zenei könyvtárat. Először csak helyben lehetett használni, majd 1986-ban beindult a zenei kölcsönzés. A hetvenes években kezdődött a hangos könyvek házhoz szállítása a gyengén látó olvasóknak.

2000-ben költözött új helyére, a kikötőben egy raktárt építettek át impozáns, a 21. századi igényeket is kielégítő épületté. A hivatalos megnyitót 2000. augusztus 18-án, Reykjavík város napján tartották, és az épület másnap, az évenként megrendezésre kerülő Reykjavíki Kulturális Éjszakán nyílt meg a nagyközönség előtt. Nem egyedül a városi könyvtár költözött ide. Itt kapott helyet a Reykjavíki Művészeti Múzeum, a Reykjavíki Levéltár és a Reykjavíki Fotó Múzeum is.

A könyvtár az épület első, második és ötödik emeletén helyezkedik el. Az első emeleten található a tájékoztató, a folyóirat-olvasó és a kávézó, a második emeleten a kölcsönözhető könyvek vannak, elkülönítve a gyermek és felnőtt irodalom, az ötödik emelet a zene és a filmek birodalma. Az egyes szinteken, az olvasó igényeknek megfelelően, olvasói öblöket alakítottak ki. Az olvasók kényelmét szolgálja 64 internet-hozzáféréssel rendelkező számítógép is. Ezen felül a könyvtárnak hot-spotja is van, így az emberek magukkal hozott saját laptopjukkal érhetik el az Internetet.

Az új könyvtár épületének megnyitása óta számos tevékenység, szolgáltatás indult el. Ezek közül a legnépszerűbbek például a közhasznú információk szolgálata, a zene és film intézet vagy a vizuális művészetek tagozata. A váro-

si könyvtár a Vizuális Művészek Egyesületével 2004-ben indította, finn mintára, az Artotek szolgáltatást. Csekély díjazás ellenében lehet 1–36 hónapig terjedő időszakra „kikölcsönözni” száz izlandi kortárs festő munkáját. Általában 200 és 300 közötti a bérelhető képek száma. Ha esetleg annyira megtetszik a kép, vásárlásra is van lehetőség (www.artotek.is). A könyvtár a művészeti és a fotó múzeum szomszédságát kihasználva számos kiállításnak, találkozónak, szemináriumnak ad helyet. Nagyon népszerű helyszín manapság a városi könyvtár az alkalmazotti találkozókra, képzésekre. A város más intézményeivel közösen is szervez számos rendezvényt. Csak néhány a teljesség igénye nélkül: februárban kerül megrendezésre a téli fesztivál és a múzeumok éjszakája, áprilisban könyvhét, nyáron irodalmi túra a városban külföldi turisták számára angol nyelven, „Reykjavík az irodalomban” elnevezéssel, ahol az izlandi irodalomból ismert helyszíneket, épületeket lehet megismerni, kultúra éjszakája és novemberben az északi könyvtári hét.

A városi könyvtár alapvető feladata, hogy részesévé váljon a fiatalok kulturális nevelésének. Minél fiatalabb korban szeretnék a gyerekekkel megkedveltetni az olvasást. Több szolgáltatás is ezt a célt szolgálja. Meseórákat, könyvtári tájékoztatókat szerveznek a gyerekeknek, de nagysikerű programjuk a családi vasárnap is. A könyvtár zárt kereteit átlépve is népszerűsítik az irodalom szeretetét. Ilyen program többek között az „utazó könyvek ládája” kisiskolásoknak és tiniknek, vagy a „story-mobile”, ami 2008-ban kezdődött, és több mint 90 óvodába és iskolákba látogat el.

A gazdaság élénkülésével megszaporodott a bevándorlók, vendégmunkások száma. Együttműködve a város interkulturális központjával programokat szerveznek számukra, de a könyvtár állományát is úgy alakítják, hogy az országról szóló oktatási anyagokkal, a számos nyelven található folyóiratokkal kielégítsék a nem izlandi nyelven beszélők igényeit.

Több Interneten elérhető oldal fejlesztésben is közreműködik a városi könyvtár: az országos közös katalógus, a Gegnir (www.gegnir.is) és az izlandi webkalauz (www.vefbokasafn.is) építésében. Az Izlandi Írószövetséggel, az Izlandi Egyetem Irodalmi Tanszékével, kiadókkal, írókkal közösen működteti a kortárs izlandi szerzőket bemutató web-oldalt, melynek az izlandi nyelvű oldala a www.bokmenntir.is helyen, az angol nyelvű oldal a www.literature.is he-

lyen található. Napjainkban több mint száz kortárs szerző művei találhatóak a weben. A könyvtár egyike a www.hvar.is elektronikus adatbázisok és e-folyóiratok portáljának támogatóinak.

Kölcsönözni csak izlandi lakosoknak lehetséges, de a turisták is használhatják az olvasószobákat, számítógépeket stb. Csak a felnőtt olvasóknak kell fizetni éves beiratkozási díjat, ingyenes a 18 év alattiaknak, időseknek és mozgáskorlátozottaknak. A kölcsönzési határidő 30 nap. Automata kölcsönző rendszer működik a könyvtárban. Izlandi, angol, dán és német nyelven is használható a rendszer.

Végül néhány statisztikai adat. Az összes állomány 500 000 egység. A könyvtár elve, hogy ezt állandó szinten tartsák, nem engedik növekedni, az új beszerzéseknek és a selejtezésnek egyensúlyban kell lenniük. A kölcsönzések száma évente egymillió. A dolgozók száma 110, ebből 85 fő teljes munkaidőben foglalkoztatott. Reykjavíki lakosok 60,1%-a veszi igénybe a könyvtár szolgáltatásait. A látogatók, olvasók 95%-a elégedett a szolgáltatásokkal.

6. Speciális nemzeti könyvtári feladat: web-archiválás

A norvég Nemzeti Könyvtár feladatiról szólva említettük már, hogy a könyvtár feladatának tartja a különféle (elsősorban a fontosabb) norvég weboldalak tartalmának rendszeres mentését és archiválását. A web-archiválás stratégiájáról és gyakorlatáról azonban az izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban hallottunk – a könyvtár saját terveiről és már eddig végzett tevékenységéről – magas szintű szakmai beszámolót. Ennek alapján mutatjuk be az izlandi gyakorlatot, de ezt megelőzően szükségesnek tartjuk szólni röviden és általánosságban a web-archívumokról és a web-archiválásról.

Mindenki által ismert tény, hogy a web szuper gyorsasággal növekszik, naponta körülbelül 7 millió oldallal bővül. A bővüléssel egy időben azonban apad is (ha nem is ilyen mértékben), naponta oldalak sokasága tűnik el. Egy oldal átlagos élettartamát a szakemberek igen rövidre, nagyjából 44 napra becsülik. Azt is megvizsgálták, hogy egy adott évben (1998) még fellelhető oldalaknak a következő évben már csak 44 százaléka volt elérhető. A web-ar-

chiválás megkezdéséig joggal állapíthatjuk meg, hogy nagyon sok és értékes dokumentum, kulturális és tudományos anyag veszett el azért, mert nem volt archiválva. Ennek okai szerteágazóak lehetnek, a nagy teljesítményű és biztonságos archiválási technika még nem volt ismert, de az is előfordult, hogy a web oldal tartalmát nem tartották megőrzésre érdemesnek.

A web-archiválást lehetővé tevő technológia az ún. webes szüretelés ("web-harvesting") olyan új technika, amelynek segítségével az Interneten található anyagok megőrzési céllal összegyűjthetők. Lényege, hogy az ezzel megbízott intézmény nem csupán fogadja a köteles példányokat, hanem aktív gyűjtést végez, miáltal minimális szintre szorítható a digitális anyagokkal kapcsolatos eljárási teher; a nemzeti jogalkotóknak ezért célszerű rendelkezniük e technika alkalmazásáról, a digitális anyagok online hozzáférhetőségéről és megőrzéséről is (Európai Közösségek Bizottsága, 2006/585/EK).

A web-harvesting technikával ún. web-archívumok jönnek létre, amelyek célja, hogy tárolják és megőrizték az Internet/www tartalmakat a jövőbeli hozzáférés érdekében. A web archiválása a kulturális értékek megőrzésének részévé vált az egyes európai országokban.

Felmerülhet a kérdés, hogy ki archiválja a webet, még inkább kinek a feladata, sőt kötelessége a web-archiválás?

Többféle megoldás is lehetséges:

- **Nemzeti könyvtárak.** Egyes országokban már a köteles példány rendelet részeként jelentkezik a megoldás (pl. a skandináv országokban, Franciaországban, Angliában, Olaszországban, az Egyesült Államokban, Ausztráliában stb.).
- **Internet Archive** (www.archive.org) – egy nem profit-orientált Internet-könyvtár. Célja, hogy kutatóknak, történészeknek, tudósoknak maradandó hozzáférést biztosítson a digitális formában létező történelmi gyűjteményekhez.
- **Más erre specializálódott szervezetek**
- **International Internet Preservation Consortium** (www.netpreserve.org) melyet a Bibliothèque Nationale de France vezet. A jelenleg 12 tagú IIPC az Internet archiválás módszertanának kidolgozását koordinálja.

6.1 Ennyi előzetes után **az izlandi web archívumról, időrendi áttekintésben:**

- **1996: Internet Archive** – az első kísérlet a web begyűjtésére.
- **1997–1999: Nordic Web Archive** – együttműködés az északi országok között, célja nem közvetlenül a kulturális örökségek megőrzése, hanem az oktatási és kutatási háttéranyagok minél szélesebb hozzáférhetőségének a biztosítása.
- **2002: Új köteles példány rendelet**, mely kimondja, hogy a **NULI** felelős az izlandi webtartalmak összegyűjtéséért.
- **2003-ban** létre jön az **International Internet Preservation Consortium** (IIPC), azzal a céllal, hogy utat nyisson az Interneten található tartalmak archiválásának, továbbá, hogy közös célokat, stratégiákat fogadtasson el egy nemzetközi web-archívum megteremtése érdekében.
- Ebben az évben kezdik használni a **Heritrix** nevű „web-siklót”, a tartalmak begyűjtéséhez.

Az izlandi web-archívumot érintő változások – időrendben

2000–2003 – Az első kísérlet a **NETLIB**-bel,

2004 – A Heritrix használatának eredményeként **2004 novemberében** létrejött az első komplett **.is** végződésű oldalak gyűjteménye (30 millió dokumentum és 1,5 TB adat).

2005 – a **NULI** archiválási politikája:

- Évente 3 alkalommal teljes merítés, amit csak találnak.
- Hetente a 40 legfontosabb izlandi oldal tartalmának a begyűjtése.
- Alkalmankénti begyűjtés (pl.: választások vagy más fontos események).

Web gyűjteményi problémák

Minden gyűjtemény hatalmas mennyiségű adatot tartalmaz.

Problémák:

- A duplikációk kiküszöbölése
- A redundancia kiküszöbölése – a változások az egyes web oldalakon nehezen észlelhetők pontosan (statikus – dinamikus oldalak)

Nyilvánosság

Az izlandi oldalak begyűjtésével a web-archívum működtetésével a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár foglalkozik.

Célja, hogy a gyűjteményt:

- mindenki számára elérhetővé tegye,
- időben is visszakereshető legyen, mint az „igazi” web,
- Google-szerű visszakeresési lehetőséget biztosítson URL-cím és keresőszavak alapján,
- **A NutchWAX** (nyílt forrású, JAVA alapú webes keresőmotor, a web archívumok keresője) **és az OpenWayback** (időpont szerinti keresést biztosít egy adott webhelyre vagy lapra vonatkozóan az 1996 óta tárolt, több mint 85 milliárd oldalon belül) **használatát**.

6.2 Magyar Internet Archivum (MIA)

A **Magyar Internet Archivum** (MIA) egyelőre még csak elképzelés formájában létezik, érdemi eredményekről még nem lehet beszámolni. Drótos László az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa alapján felvázolt terv szerint Magyarországon is megtalálhatóak azok a technikai feltételek, melyek egy web-archívum életre keltéséhez szükségesek, így a terrabyte-os tárolók, URN-szerver és a magyar nyelvű DC-generátor is elkészült. Fontos, hogy pontosan meg kell határozni, ki végezze a begyűjtést, illetve mely kormányzati és nem kormányzati szervek, szervezetek finanszírozzák ezt a munkát. Tisztázni kell azt a lényeges kérdést is, hogy mit is értünk a „magyar web” alatt, és milyen tartalmakat gyűjtsünk be. Elsőre egyszerűnek tűnhet a válasz, hogy a **.hu domain** szerverekről származó adatokat archiváljuk, de ha egy átfogó, a magyarság és a magyar online tartalmak egészét képviselő web-archívumot szeretnénk létrehozni, akkor sokkal szélesebb perspektívában kell gondolkodni, hisz jelentős mennyiségű magyar nyelvű elektronikus anyag található meg más nemzetek domain szerverein is.

A Magyar Internet Archívum létrejötte felé – bár a megvalósítás a pályázat eredményétől függ – jelentős lépés, hogy a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára a TÁMOP 3.2.4/2 pályázat keretében országos feladat vállalásaként – az OSZK támogatásával – kezdeményezi egy pilot projekt megvalósítását. A projekt lehetővé teszi az elméleti és gyakorlati felkészülést egy későbbi, elengedhetetlenül szükséges országos szolgáltatás megkezdéséhez. A következő tevékenységeket foglalja magában:

- A nemzetközi helyzetet felmérő („state of art”) és a legjobb példákat („best practice”) bemutató tanulmány készítése a web-archiválás témájában (hazánkban először elvégzett ilyen kutatás és jelentés készítése).
- Részvétel jelentős külföldi rendezvényeken, tanulmányutakon: kapcsolatok építése, tapasztalatszerzés.
- „24-ik óra” jellegű mentés, a '90-es évek meghatározó magyar website-jainak „Magyar Webmúzeum”-má alakítása. (egyes adathordozók esetében az utolsó lehetőség).
- A MIA tesztarchívum nyilvántartó programjának elkészítése, metaadat nyilvántartó rendszer létrehozása.
- A pilot projekt eredményei nyomán MIA megvalósíthatósági tanulmány készítése.
- Konzorcium alakítása és működtetése, csatlakozás a nemzetközi International Internet Preservation Consortiumhoz (netpreserve.org).
- Kérdőíves felmérés a nagyobb tartalomszolgáltatók és a potenciális intézményi felhasználók között.
- Nemzetközi workshop szervezése a web-archiválás témájában.
- „Próbaaratás” a magyar web egy jelentősebb részére, és az eredmények értékelése, a robottal való begyűjtés („harvest”) technikájának megismerése.
- Pilot archívum készítése.

7. Felhasználóképzés a két ország könyvtáraiban

Norvégia

Norvégiában a legtöbb időt az Oslói Főiskolán, annak könyvtárában töltöttünk, s a szakmai előadások között a felhasználóképzés oktatásával foglalkozót is meghallgathattunk. A főiskolán kb. 11 000 diák tanulhat karon. A főiskola könyvtári szolgáltatásaiban különösen is érvényesül, hogy az információs technológiák ismerete, az elektronikus írástudás kompetenciája már az élet minden területén nélkülözhetetlen, ezért az összes hallgató részesül – szakiránytól függetlenül – általános felhasználói képzésben. A nagy számú hallgató miatt külön csoport alakult a központi könyvtárban, amely a felhasználók képzését koordinálja. A hallgatókkal személyesen, tutorokon keresztül tartják a kapcsolatot.

A felhasználóképzés mindegyik karon kötelező tantárgyként, szervesen épül be a képzés moduljaiba. A diákok második évben vehetik fel, s az integrált tanfolyamokat az órarendbe illesztve végezhetik el. Az oktatás az alapvető informatikai ismeretek megszerzésével kezdődik. A következő rész az elektronikus adatbázisok és egyéb programok használata, majd a keresési technikák megismerése. Végül a hallgatók a tudományos ismeretek módszertanában mélyedhetnek el.

A képzés első része elméleti oktatás, előadás keretén belül történik. Ezt a

gyakorlati foglalkozások követik, amelyeket már kiscsoportos, tantermi oktatással oldanak meg. Lehetőség van még ezek után egyéni konzultációkra, az ismeretek további mélyítésére tutorok segítségével. Erre a szemé-

lyes konzultációra már nem külön-külön – a karokon – van lehetőség, hanem a tanulási központban, a központi könyvtárban.

Kísérleti jelleggel, on-line formában is működik a felhasználók képzése, egyelőre azonban még csak az egészségügyi karon van ez a lehetőség.

Jövőbeni terv, hogy nemcsak a hallgatóknak szervezik meg ezt a képzést, hanem együttműködve a kórházakkal, az ottani dolgozóknak is tartanak előadásokat, ha nem is az egész modulból, de annak egyes részeiből, pl. az elektronikus adatbázisok használatáról és a keresési stratégiákról.

Izland

Az egyetemi oktatás szerves részévé vált már Izlandon is a felhasználók képzése. Felismerték, hogy az információs, elektronikus írástudás elsajátítása elengedhetetlen része a korszerű tanulási folyamatnak. Ezt szemléletesen egy kisebb egyetem, az Akureyri Egyetem példáján tudjuk bemutatni, ott erről előadást hallhattunk.

Az egyetemen a képzés célja, hogy bevezessék a hallgatókat a könyvtári digitális és nyomtatott információs források keresésébe. Következő lépés, hogy ezek minőségét értékelni tudják, szisztematikus rendszerbe gyűjtve hasznosítsák tanulmányaik során és a – képzés lezárásaként – megírt szakdolgozatban. Ez a folyamat természetesen több szemeszteren átívelő oktatás.

Már az első évben elkezdődik a felhasználók képzése. Az első szemeszter első hetében minden hallgatónak a központi könyvtár munkatársai bemutatják a könyvtár gyűjteményét, az elektronikus adatbázisokat és folyóiratokat és azt, hogyan használhatják az izlandi, nemzeti egyesített közös katalógust, a Gegnirt. Ez a bemutató egyszer 45 perces előadás formájában történik, majd lehetőség van a gyakorlásra. A kezdő hét gyakorlati feladatok megoldásával zárul.

A speciális, alaposabb képzés a karokon folytatódik. Az informatikai írástudás megismerését speciális kurzusok biztosítják, szorosan beépülve a tantervbe. Szakirányonként más-más kurzus indul. A tananyagot a könyvtárosok a karok oktatóival együttműködve a tantárgyakhoz kapcsolódva állítják össze. Ezek a módszertani tanfolyamok minimum kétszer 45 perces előadásból állnak, majd ezt kétszer 45 perces gyakorlati óra követi. Minden félévben

lehetőséget biztosítanak az oktatók a diákoknak ezeken az órákon felül, egyéni konzultációkra, korrepetálásra, azaz „extra képzésre”. A második és a harmadik évben az órákon már a hallgatók szakjához kapcsolódó, speciálisabb adatbázisok, tudományos információforrások megismeréséhez, használatához nyújtanak segítséget az elméleti és a gyakorlati órák. A negyedik évben a kurzusokon már az a fő cél, hogy a szakdolgozat elkészítésében tudjanak segíteni a hallgatóknak az órákon elhangzottak.

Az Akureyri Egyetemen a hallgatók negyven százaléka távoktatásos formában teljesíti a képzést. A felhasználói képzés speciális formában zajlik az ő számukra az egyetemi e-learning keretrendszeren, a Blackboard program segítségével. A távoktatásos hallgatók videokonferencián keresztül, otthonról nézhetik az előadásokat. Ha nem tudnak ebben az időpontban bekapcsolódni, felveszik videóra az előadásokat, amelyeket később le tudnak tölteni a Blackboard-ról. Azonban az lenne az ideális, hogy személyesen is ott legyenek az órán.

Ezekén a kurzusokon kívül még egyéb tanfolyamokat is szerveznek a könyvtár munkatársai az igényeknek megfelelően. Az előadások anyagát az egyetem oktatóival együtt, személyre szabottan, speciálisan az adott tudományterületre kidolgozva, a szakmai szempontok figyelembe vételével állítják össze, hogy az elősegítse a magas szintű képzést az egyetemen belül.

8. Az információs társadalom modern kiszolgálása: e-adatbázisok, e-tananyag, e-folyóiratok elérése, nemzeti licencek, konzorciumok

Mindkét országban, bármely könyvtárat látogattunk is meg, evidens volt, hogy a hagyományos formátumú, papíralapú dokumentumok mellett a releváns szakirodalmi és információs tartalmak elektronikus hordozókon is fellelhetők és hozzáférhetők voltak. A digitális tartalmak aránya a könyvtárak által hozzáférhetővé tett hagyományos és virtuális állományokat tekintve jelentős. Ezen állományok beszerzését mindkét országban konzorciumok, s általuk vásárolt nemzeti licencek alapján végzik. A beszerzett e-tananyagok, e-folyóiratok és e-adatbázisok részletes tanulmányozására nem volt időnk, be-

nyomásaink alapján azt kell mondanunk, hogy a két ország jelentős gazdasági ereje következtében a könyvtárak a magyarokénál jelentősebb mértékben és szélesebb körben szerzik be a digitális tartalmakat, és szélesebb körben is bocsátják rendelkezésre. Az állítás alátámasztására két példát is hozhatunk. Az egyik az Oslói Főiskola könyvtára, amely a főiskolai (és főleg bachelor szintű) képzés ellenére nemcsak oktatói, hanem hallgatói számára is (hiszen a felhasználó-képzésben a hallgatóknak oktatják is) olyan komoly szakirodalmi adatbázisokra fizet elő, amelyek itthon egyetemeken is ritkán elérhetők. A másik példa izlandi, itt a nemzeti licenc keretében megvásárolt adatbázisok a legszélesebb nyilvánosság által is használhatók. A digitális anyagok használatát könnyíti, hogy mind a hallgatók, mind az egész népesség körében a szükséges számítástechnikai eszközökkel (notebook, laptop) való ellátottság igen magas szintű. A könyvtárakban a hazai törekvésekkel majdhogya ellentétes irányok alakulnak ki a helyben használható berendezésekkel kapcsolatban. Míg itthon a könyvtári munkaállomások számát igyekszünk növelni, olykor külön könyvtári tereket hozva létre számítógépes kabineteknek, a meglátogatott két ország könyvtáraiban egyre jobban számíthatnak az olvasók saját, magukkal hozott eszközeire. Ezért fokozatosan szűntetik meg a könyvtári PC-ket, s a számítógépes kabinetek is egyre inkább a nyugodt tanulás céljaira vannak (ahol természetesen saját eszköz használható).

A nemzeti konzorciumokról mindenképpen érdemes elmondani, hogy ezek északi, skandináv kezdeményezések (bár példájukra szinte az egész világon alakultak hasonlóak). A norvég konzorcium(ok) finanszírozásában elsősorban az érintett tagintézmények vesznek részt (miután költségvetésünkben erre kellő fedezet áll rendelkezésre), az izlandi nemzeti konzorcium viszont teljes egészében „ingyenes” a tagkönyvtárak számára, mert a finanszírozás az állam és a szponzoráló cégek, vállalatok között oszlik meg.

9. A könyvtárosképzés sajátosságai

A következőkben elsősorban a norvég könyvtárosképzésről közlünk néhány jellegzetességet. Az ok, hogy az oslói főiskolai könyvtárban a könyvtárosképzéssel is foglalkozó kar professzorától (Rangnar Audundsontól) elsősorban erről hallottunk előadást. (Megjegyzendő: a professzor, akinek igen jó magyar szakmai kapcsolatai is vannak, 2005 júniusában az OSZK-ban tartott már erről előadást, aminek magyar fordítása is olvasható, ez felment bennünket a részletes ismertetés alól).

Norvégia

A skandináv országokban a könyvtárosképzés 1995-ig csupán egy-egy intézményben (és jellemzően főiskolán) folyt. Norvégiában ez az intézmény az Állami Könyvtáros Főiskola volt, amely 1940-től 1994-ig önálló intézményként működött, 1995-től az Oslói Főiskola részévé vált.

A bolognai rendszer bevezetéséig három évi tanulás után, főiskolai szinten lehetett könyvtáros végzettséget szerezni. A bolognai rendszer 2003-as bevezetésével vált egyetemi szintűvé (is) a képzés, amelyet a 3 + 2 + 3 modellel folytatnak. Három év után bachelor-, újabb két év után master-, majd újabb három év után PhD-fokozatot lehet szerezni.

Az utóbbi évtizedben a norvég könyvtárosképzés robbanásszerű fejlődésnek indult. Az Európában folyó két fő képzési forma közül nem a könyvtártudományt elméleti tudományként kezelő modellt követi, hanem azt, amely kutatásokon nyugvó és gyakorlatorientált.

Ma Norvégiában három felsőoktatási intézményben lehet főiskolai, egyetemi és doktori szinten könyvtáros végzettséget szerezni: az Oslói Főiskolán, a Tromsøi Egyetemen és a Trondheimi Egyetemen. A képzések abban különböznek egymástól, hogy milyen mértékben építenek bölcsészettudományi, természettudományi vagy műszaki ismeretekre. A három képzőhely közül az Oslói Főiskola a legnagyobb. A főiskolán 25 oktató van, és éves szinten 120-130 hallgató vesz részt könyvtáros bachelor-képzésben. A master programot mintegy húsz hallgató kezdi el évente. A Tromsøi Egyetemen évente 20-30

hallgató kezdi el a szakot, és a képzést elsősorban bölcsészettudományi alapokra helyezik, míg a Trondheimi Egyetemen, ahol a könyvtárosképzés műszaki irányultságú, csupán master-képzést folytatnak.

A három intézmény közül az Oslói Főiskola az, ahol interdiszciplináris szakmai képzést próbálnak megvalósítani, amely a műszaki, a társadalomtudományi és a bölcsészettudományi ismereteket egyaránt magában foglalja, ugyanakkor nem távolodik el a gyakorlattól sem.

Az Oslói Főiskola három éves bachelor-képzésén a tárgyak 75%-a kötelező, 25%-a szabadon választható. Az első két évben minden tárgy közös, könyvtártudományi ismeretekből áll. A képzésnek ebben a részében a tárgyak fele az ismeretrendszerzés és -átadás területeivel, másik fele pedig a könyvtárvezetéssel, illetve a könyvtárak társadalmi szerepével foglalkozik. A harmadik évben a hallgatók nagyrészt szabadon választott tárgyakat tanulnak. Mindenkinek 15 kredit pontot kell szereznie könyvtárszervezés és -vezetésből, de abban önállóan választhatnak a diákok, hogy a közkönyvtárak vagy a szakkönyvtárak szervezését és vezetését tanulmányozzák-e. Ezen kívül a hallgatók dönthetik el, hogy az ismeretrendszerzés és -átadást vagy az irodalom- és kultúraközvetítés szakirányt választják. Mindkét szakirány 15 kreditpontból áll. A hallgatóknak választaniuk kell egy harmadik 15 pontos képzést is a könyvtáros szakma különböző területeiről (pl. az iskolai könyvtárak, levéltári tudnivalók vagy honlapfejlesztés), és egy ugyancsak 15 kreditpontot érő szakdolgozatot kell leadniuk.

A master-képzés során nyolc, egyenként 15 kredit pontos modul közül négyet kell a hallgatóknak elvégezni. A nyolc modulból négy az ismeretrendszerzéssel és -átadással foglalkozik (digitális dokumentumok, információkérés és két modul az adatbázisok és programozás területéről), három a könyvtár és társadalom kapcsolatával (információs- és kultúrpolitika, információs és kulturális gazdaságtan és ismeretgondozás vagy knowledge management), és végül az irodalomközvetítéssel is foglalkozik egy modul. A hallgatóknak kötelezően el kell végezniük egy tudományelméleti és módszertani kurzust. A záródolgozat 45 kreditpontot ér.

A tapasztalat az, hogy a hallgatók nagy része (közel háromnegyede) a bachelor-képzés elvégzése után befejezi a tanulmányait. Ahhoz, hogy valaki egy te-

lepülési könyvtárat vezessen, elég ezt a fokozatot megszerezni, de reményeik vannak arra, hogy egyre többen szereznek majd master-fokozatot is.

A könyvtártudomány területén a PhD-képzés csupán 1995-ben indult el. A Norvég Kutatói Tanács határozata alapján ekkor olyan könyvtártudományi kutatóprogram indult, amelynek fő célja a kutatóképzés megteremtése volt. A 2001 végén lezárult program eredményeképpen sokan szereztek doktori fokozatot.

Izland

Izlandon a könyvtárosképzés a három éves alapképzés egyik felkínált szaka. Mellé kiegészítő szakként választhatnak a hallgatók bármely szakot, bármely karról vagy akár külföldi egyetemen is folytathatják tanulmányaikat. A master-képzést 2004-ben vezették be. Ezt sokan a jó lehetőségként kínált távoktatásos formában szerzik meg. A 2006-ban életbe lépett új felsőoktatási törvény megköveteli, hogy a felsőoktatási intézmények átvegyék a három ciklusú rendszert. A kutatói fokozat eléréséhez a tanulmányok személyre szabottak, a hallgatóknak egy nagyobb méretű kutatásban kell részt venniük.

Az izlandi könyvtárosképzés gyökerei 1950-es évekre nyúlnak vissza, amikor felmerült az igény munkatársak képzésére a két nagy könyvtár, a nemzeti és az egyetemi könyvtár számára. A képzés húsz évig az ekkor kialakított program szerint, részmunkaidős oktatókkal folyt. A könyvtár szakot második vagy kiegészítő szakként lehetett csak felvenni, elsősorban irodalom vagy történelem szakok mellé. Diplomát csak alapképzésről lehetett szerezni, ami a nálunk ismert főiskolai szintet jelenti. Jelentős fordulatot az 1972–1976 között zajló oktatási reform hozott, s ebbe a könyvtárosképzés is igyekezett bekapcsolódni. Az Izlandi Egyetemen 1975-ben létesült önálló könyvtári tanészék a társadalomtudományi karon. Ekkortól már főállású egyetemi oktatók végzik a képzést.